SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka
orgán
ústavu
Jazykovedného
Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
František Kočiš

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Anna Oravcová

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Ferdinand Buffa, Juraj Dolník, Ladislav Dvonč, Ján Findra, Juraj Furdík, Eugen Jóna, Ján Kačala, František Kočiš, Milan Majtán, Jozef Mistrík, Jozef Mlacek, Anna Oravcová

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Nálepkova 26

OBSAH

D. Slančová, Anketový prieskum postojov k jazyku 3
K. Kučera, Postavenie slovenského jazyka v Spojených štátoch 20

DISKUSIE

Š. Ondruš, *Rača, Vrača* > *Brača, Vrakuňa* a *vrkoč* 26
V. Uhlár, K diskusii o nových významoch lexémy *krajina* 34
J. Štefánik, Ešte raz o nohejbale . . . 39

SPRÁVY A POSUDKY

Životné jubileum prof. Jána Horeckého. S. Ondrejovič 42
Jubileum Adriany Ferenčíkovej. I. Ripka . . 45
Súpis prác Adriany Ferenčíkovej za roky 1965—1988. L. Dvonč 48
Spomienka na Jozefa Koreňa. K. Palkovič . 52
Sympózium o metódach výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov. M. Šimková . . . 53
Vedecká konferencia o tektonike textu. V. Patráš — P. Odaloš 57
BUFFA, F.: Odvodené abstraktá v slovenských nárečiach. D. Bačíková 60

ROZLIČNOSTI

Science-fiction, sci-fi, scifi. P. Odaloš . . 63

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK
55 - 1990

časopis pre výskum slovenského jazyka

ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU
ĽUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VEDA, VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK 55—1990
ČÍSLO 1

Dana Slančová

ANKETOVÝ PRIESKUM POSTOJOV K JAZYKU

V anketovom prieskume s pracovným názvom *Postoje obyvateľov Prešova k jazyku* sme sa pokúsili o zachytenie postojov[1] teritoriálne obmedzenej a sociologicky viacrozmerne rozlíšenej skupiny ľudí k (spisovnému) jazyku a k jeho fungovaniu v národnom jazykovom spoločenstve, teda o zachytenie niektorých zložiek jazykového vedomia v zmysle chápania B. Techtmeierovej (1987) a Á. Kráľa (1988) ako viac alebo menej vyvinutej schopnosti uvažovať o jazyku, vedome používať a hodnotiť výrazové prostriedky, resp. ako uvedomenej dorozumievacej schopnosti a reflexu tejto schopnosti. Anketové otázky zväčša priameho charakteru vyžadovali od respondentov práve reflex vlastnej dorozumievacej schopnosti, ako aj subjektívne hodnotenie čiastkových zložiek jazykového vedomia. Zistené výsledky sú preto zákonite relatívne a nemožno ich v nijakom prípade absolutizovať. Okrem toho treba brať do úvahy aj možnosť antinómie medzi proklamatívnosťou istých postojov a reálne fungujúcou rečovou praxou, resp. medzi spoločenskými vzormi, ktoré sú v danej spoločnosti propagované ako jej vlastné, a medzi vzormi skutočne praktizovanými príslušníkmi danej spoločnosti (porov. Buzássyová, 1988, s. 270). Napriek tomu sa domnievame, že niektoré výsledky tejto čiastkovej sondy môžu mať širšiu platnosť.

Anketové výsledky (pozri tabuľku[2]; k metodike práce s dotazníkom a k niektorým výsledkom pozri Slančová, 1989, v tlači) ponúkajú niekoľko interpretačných úvah. V príspevku sa sústredíme hlavne na za-

[1] Postoj chápeme v bežnom sociologickom zmysle ako sklon nejakej osoby alebo skupiny osôb či celého spoločenstva dávať prednosť istým cieľom a spôsobom konania a správania sa vôbec (a iné odmietať); týmto sklonom sú určované responzie osôb (ich skupín) na jednotlivé typy situácií (citované podľa Daneša, 1978, s. 81).

[2] Analyzovali sme 269 úplných dotazníkov. Domnievame sa, že ich počet je vzhľadom na počet obyvateľov Prešova dostačujúci (k 1. 7. 1987 to bolo 84 899 obyvateľov; porov. aj Tejnor, 1969, 1972). Získaná štatistická vzorka zodpovedala v zá-

chytenie niektorých korelácií, ktoré sa nám zdajú najzávažnejšie vzhľadom na cieľ výskumu.

Výsledky výskumu potvrdili súvislosť medzi niektorými demografickými údajmi a medzi postojmi k jednotlivým formám národného jazyka, resp. medzi tendenciami k ich aktívnemu používaniu (otázky č. 20—28). Uvedomenie si spisovného jazyka ako prestížnej formy komunikačnej aktivity je najsilnejšie v najmladšej vekovej skupine. Vzhľadom na to, že v tejto vekovej skupine ide zväčša o študentov stredných a vysokých škôl, na toto uvedomenie zrejme vplýva aj škola. Hoci v stredných vekových skupinách spomínané uvedomenie do istej miery klesá a pomer medzi používaním spisovnej formy a nespisovných foriem sa vyrovnáva, a to vo verejnej, pracovnej i súkromnej sfére, predsa ostáva zachované. Diferencované generačné vzťahy sa odrážajú vo sfére súkromného styku. Vo vzťahu k staršej generácii (rodičom) má vo všetkých vekových skupinách (21—50 rokov) absolútnu prevahu nárečie. Výnimku tvorí veková skupina 15—20 rokov, v ktorej prevažuje spisovný jazyk. Vo vzťahu k mladšej generácii má prevahu spisovný jazyk. Aj tie vekové skupiny, ktoré vo vzťahu k rodičom preferujú nespisovné jazykové formy (hlavne nárečie), v komunikačnom styku s deťmi sa usilujú používať spisovný jazyk. V súkromnom priateľskom styku sa nespisovné formy využívajú

kladných demografických údajoch štatistickým údajom o vekovom, vzdelanostnom, sociálnom, národnostnom a sexuálnom zložení obyvateľstva Prešova podľa posledného sčítania ľudu v r. 1980.

Poznámky k dotazníku:

a) Ak údaje nedosahujú 100 %, istý počet respondentov na otázku neodpovedal; z priestorových dôvodov tieto údaje vynechávame;

b) Ak údaje presahujú 100 %, niektorí respondenti uviedli viacero odpovedí;

c) Na otázky č. 5, 6, 8, 9, 11, 16, 19, 48 a 49 bolo možné odpovedať priamo. Štrukturáciu odpovedí sme vykonali dodatočne;

d) Pri otázke č. 49 je zaujímavé aj priame vyjadrenie respondentov. V odpovediach výrazne prevažujú emocionálne postoje (70,27 % respondentov z tých, ktorí odpoveď bližšie špecifikovali; 64 % z celkového počtu respondentov). Pre väčšinu opýtaných predstavuje slovenčina hodnotu ako národno-identifikačný prvok a súčasť pestovania pocitu národnej hrdosti a vlastenectva, ako duchovná a kultúrna hodnota vyplývajúca z histórie národa, no vyskytli sa aj odpovede vyjadrujúce jednoznačne emocionálny, ba až sentimetálny vzťah k jazyku. Racionálne postoje zdôrazňujú inštrumentálny charakter jazyka, ktorým sa možno dorozumieť, možno ním získať poznatky rozličného druhu, ale aj vnímať umelecké texty, a ktorý je zároveň nástrojom myslenia a poznania, ale aj prostriedkom osvojovania si cudzích jazykov. Tieto zistenia do istej miery potvrdzujú, no čiastočne relativizujú tvrdenie J. Bosáka (1988, s. 115), že totiž „v súvislosti s utváraním socialistického národného vedomia sa menia aj postoje príslušníkov nášho národa k jazyku: jazyk sa berie ako bežný, civilný, dorozumievací prostriedok, ktorý má slúžiť predovšetkým na bezporuchovú komunikáciu“;

e) Otázku č. 50 sme do dotazníka zaradili skôr len na oživenie. Vedomie spisovnej normy a kodifikácie treba, pochopiteľne, skúmať oveľa náročnejším spôsobom. Úplne korektné boli len 4 odpovede (1,49 % — všetko učitelia slovenčiny), viac ako polovica odpovedí bola z rozličných dôvodov neprijateľná a svojím charakterom dokazovala pomerne nízke vedomie lexikálnej a štýlovej normy spisovného jazyka.

v starších vekových skupinách (51 rokov a viac), ale veľmi intenzívne aj vo vekovej skupine 21—30 rokov. Najmenej v najnižšej vekovej skupine.

Preferencia jednotlivých foriem národného jazyka zreteľne závisí od stupňa vzdelania, ale aj — a to ešte výraznejšie — od jeho zamerania. Nespisovné formy národného jazyka v súkromnej i verejnej komunikačnej sfére najviac využívajú respondenti s učňovským vzdelaním. V tejto skupine je pomer spisovnej formy a nespisovných, resp. čiastočne nespisovných foriem približne 1 : 3; v ostatných skupinách (v poradí podľa klesajúceho pomeru respondenti so stredoškolským vzdelaním technického zamerania, vysokoškolským technického zamerania, základným, stredoškolským a vysokoškolským humanitného zamerania) je pomer menší ako 1,0.

Uvedomenie si spisovného jazyka ako prestížnej komunikačnej formy je najvýraznejšie v skupine učiteľov, a to vo všetkých komunikačných sférach, potom v skupine študentov a zdravotníkov a napokon robotníkov a technikov, ktorí využívajú jednotlivé formy národného jazyka vyrovnanejšie (technici s tendenciou k zmiešanej forme, robotníci s tendenciou k nárečiu). Prechodné pásmo tvorí skupina úradníkov.

Vedúci pracovníci si uvedomujú spoločenskú vážnosť spisovného jazyka. Pokladajú ho za najprirodzenejšiu formu dorozumievania a takmer výhradne ho používajú v styku s nadriadenými, o niečo menej vo verejných prejavoch. Hodnotové postavenie spisovného jazyka potvrdzuje aj fakt, že v súkromnej, resp. polooficiálnej sfére (súkromné a pracovné rozhovory so spolupracovníkmi) ho používajú v oveľa menšej miere.

Na využívanie jednotlivých foriem národného jazyka vplýva aj národnosť. Respondenti českej národnosti viac inklinujú k spisovnému jazyku, respondenti inej národnosti sú v používaní foriem národného jazyka rozkolísanejší. Bez ohľadu na národnosť sa iný jazyk používa len v generačne ohraničenom súkromnom styku s rodičmi; respondenti neslovenskej národnosti sa usilujú s deťmi komunikovať spisovným jazykom.

V používaní jednotlivých foriem národného jazyka sa zreteľne odráža sociálny pôvod respondentov. Oveľa vyššiu mieru využívania nespisovných foriem možno pozorovať u používateľov jazyka s roľníckym a robotníckym pôvodom (pomer využívania spisovných a nespisovných foriem je v týchto skupinách približne rovnaký 1 : 0,5; v skupine s iným sociálnym pôvodom je tento pomer 1 : 0,1).

Miera využívania (čiastočne) nespisovných foriem národného jazyka vo verejnej i v súkromnej sfére je najvyššia u respondentov pochádzajúcich z východného Slovenska. Tieto formy sú pre nich aj najprirodzenejšie. Pomer využívania (čiastočne) nespisovných foriem a spisovnej formy národného jazyka je v tejto skupine 1 : 2 (u respondentov pochádzajúcich

zo stredného Slovenska 1 : 4 a zo západného Slovenska 1 : 10). Táto tendencia pokračuje aj vzhľadom na miesto strávenia skorého detstva a absolvovania základnej, ba dokonca aj strednej školy (tu sa však zistené pomery zmierňujú) a spomínaná tendencia prestáva pôsobiť až vzhľadom na miesto absolvovania vysokej školy, čo zrejme súvisí s pôsobením ďalších faktorov, ktoré sú silnejšie ako teritoriálne začlenenie, napr. vzdelania.[3]

Vo všetkých sférach komunikačného styku sa ukazuje vyššia miera používania spisovného jazyka u žien. Muži viac inklinujú k nespisovným formám, z nich hlavne k nárečiu. Vo vzťahu k deťom je však zastúpenie spisovných a nespisovných foriem u mužov a žien rovnaké v prospech spisovného jazyka.

Názory na schopnosť slovenčiny plniť vyjadrovacie potreby v štylisticky diferencovaných komunikačných sférach (otázka č. 43) sme pozorovali v závislosti od vzdelania, povolania a pracovného zaradenia respondentov. Slovenčina spĺňa komunikačné potreby v najvyššej miere v skupinách úradníkov a učiteľov, na vyjadrovanie v súkromnom styku nepostačuje pre robotníkov, podľa mienky technikov tieto požiadavky spĺňa slovenčina najmenej, a to najmenej v odbornej (vedeckej i pracovnej) sfére. Vcelku (podľa priemeru kladných odpovedí) však slovenčina vyhovuje vyjadrovacím potrebám vo všetkých oblastiach spoločenskej komunikácie. Menej ako polovica kladných odpovedí sa vyskytla len v otázkach týkajúcich sa vedeckej sféry (technici, zdravotníci, učitelia, študenti), pracovnej sféry (technici) a súkromnej sféry (robotníci). Vzhľadom na vzdelanie sa vyhranili dve skupiny: vysokoškoláci humanitného smeru s vysokým kladným ohodnotením miery plnenia komunikačných potrieb a vysokoškoláci technického smeru, ktorí sú vo svojich postojoch skeptickejší. Medzi nimi stoja ostatné vzdelanostné skupiny. Na vyjadrovanie komunikačných potrieb sa vedúcim pracovníkom slovenčina zdá dostačujúca v úradnej sfére, menej v pracovnej sfére a najmenej vo vedeckej sfére. Tieto závery do istej miery korešpondujú s predchádzajúcimi zisteniami o používaní jednotlivých foriem národného jazyka a sú zrejme podmienené aj stupňom poznania a ovládania jazyka v jeho komplexnej funkčnej variabilite.

Ďalšie hodnotové ukazovatele (otázky č. 29—33, 41, 44—46, 49) sme skúmali v súvislosti s údajmi o veku, pohlaví, národnosti, sociálnom pôvode, povolaní, pracovnom zaradení, vzdelaní a ovládaní cudzích jazykov.

So stúpajúcim vekom rastie miera kritickosti hodnotenia vlastnej úrov-

[3] Tieto údaje môžu byť do istej miery skreslené faktom, že percento respondentov pochádzajúcich z východného Slovenska a vyrastajúcich v tomto prostredí je veľmi vysoké.

ne ovládania jazyka; rastie aj miera uvažovania o jazyku ako hodnote. Podobne sa s rastúcim vekom viac uvedomuje súvislosť medzi myslením a vyjadrovaním. Túto súvislosť najrezolútnejšie popierajú najmladšie vekové skupiny, ktoré však úplne súhlasia s tým, že slovenčina je ťažký jazyk. Slovenčinu za ťažký jazyk pokladajú viac muži ako ženy, muži sú viac presvedčení o súvislosti medzi úrovňou myslenia a vyjadrovania sa a viac si uvedomujú existenciu jazyka ako istej hodnoty. Sú zároveň kritickejší v hodnotení vlastnej jazykovej úrovne. Na chyby detí v jazykovom vyjadrovaní sú citlivejšie ženy, ktoré ich aj viac opravujú.

Z hľadiska vplyvu národnosti na vytváranie postojov k jazyku je zaujímavé hodnotenie slovenčiny ako ťažkého jazyka jednoznačne u príslušníkov českej aj inej národnosti. Kým respondenti českej národnosti pokladajú slovenčinu za pekný jazyk, respondenti inej národnosti odpovedali na túto otázku s väčšou rezervou. Jazyk ako istú hodnotu si najviac uvedomujú respondenti s iným sociálnym pôvodom. Zároveň sa najvyššie hodnotia vzhľadom na stupeň ovládania jazyka. Najviac im prekážajú chyby vo verejných prejavoch a podobne aj jazykové chyby vlastných detí. Laxnejší prístup k týmto ukazovateľom sme zistili u respondentov s robotníckym pôvodom. Súvislosť medzi myslením a jazykom si najvýraznejšie uvedomujú učitelia, najmenej technici a študenti. Učitelia (spolu so študentmi) najvyššie hodnotia vlastnú jazykovú úroveň, viac (spolu so zdravotníkmi) im prekážajú chyby vo verejných prejavoch a tieto skupiny (učitelia a zdravotníci) si najviac uvedomujú jazyk ako hodnotu. Ďalšie poradie zamestnaneckých skupín podľa zastúpenia výlučne kladných odpovedí na túto otázku (v porovnaní s nejednoznačnou odpoveďou) je takéto: študenti, úradníci, technici a robotníci. Súvislosť medzi úrovňou myslenia a vyjadrovania si v podstate uvedomujú aj vedúci pracovníci (75 % kladných odpovedí) a najsilnejšie respondenti s vysokoškolským vzdelaním humanitného zamerania (najmenej respondenti s vysokoškolským vzdelaním technického zamerania a zdravotníci). Aj uvedomenie si jazyka ako hodnoty klesá priamoúmerne stupňu a zameraniu vzdelania: najvyššie je toto uvedomenie v skupinách s vysokoškolským a stredoškolským vzdelaním humanitného zamerania, ďalej s vysokoškolským a stredoškolským vzdelaním technického zamerania a napokon u respondentov s učňovským a základným vzdelaním. Podobne sa slovenčina zdá najťažšia respondentom so základným vzdelaním, najľahšia vysokoškolsky a stredoškolsky vzdelaným respondentom s humanitným zameraním. Tí zároveň najvyššie hodnotia svoju vlastnú jazykovú úroveň, k svojej jazykovej úrovni sú veľmi kritickí vysokoškolskí absolventi technického zamerania a respondenti so základným a učňovským vzdelaním.

Výsledky ankety ukázali výraznú súvislosť medzi ovládaním cudzích jazykov a formovaním postojov k jazyku. Respondenti, ktorí aktívne či pasívne ovládajú cudzie jazyky, sú v porovnaní s respondentmi, ktorí cudzie jazyky neovládajú, citlivejší na chyby vo verejných prejavoch, vyššie hodnotia svoju jazykovú úroveň a vo vyššej miere si uvedomujú jazyk ako hodnotu. Slovenčinu zväčša pokladajú za ľažší jazyk.

V dotazníku sme sa usilovali zachytiť aj údaje o spôsobe individuálneho jazykového vzdelávania a názory na úroveň najbežnejších foriem súčasnej jazykovej osvety (otázky č. 34—40). Mladšie vekové skupiny (zväčša študenti) sú ľahostajnejší k individuálnemu zdokonaľovaniu sa v používaní slovenčiny; s pribúdajúcim vekom sa respondenti prestávajú spoliehať na poznatky zo školy a viac sa obracajú na iné zdroje poznatkov o jazyku, resp. na jazykové príručky. Ak sa jazyková príručka používa, vo vekových skupinách nad 20 rokov slúži na orientáciu v sporných otázkach týkajúcich sa písomného prejavu. Zvýšený záujem o problémy v ústnom vyjadrovaní prejavujú respondenti v najnižšej vekovej skupine. Najmenej príťažlivé sa zdajú okienka v tlači a v rozhlase najstarším vekovým skupinám (51—60 rokov), najpríťažlivejšie najmladšej vekovej skupine. Zrejme tu svoju úlohu zohráva aj pôsobnenie školy; rozoberaná problematika a metajazyk rubrík sú študentom blízke. Staršie vekové skupiny bez „povinného" záujmu o jazyk treba viac upútať. V slovenčine sa zdokonaľujú vcelku rovnako muži aj ženy. Kým muži sa spoliehajú viac na poznatky zo školy, resp. sledujú jazykové okienka v rozhlase i v tlači, ženy viac siahajú za jazykovou príručkou. V používaní slovenčiny sa usilujú zdokonaľovať najviac učitelia, potom zdravotníci, a to používaním jazykovej príručky a sledovaním jazykových rubrík v tlači (učitelia) a v rozhlase (zdravotníci). Jazykovú príručku najmenej využívajú technici a robotníci. Študenti, úradníci a robotníci sa viac spoliehajú na poznatky zo školy. Jazykové okienka v rozhlase najvyššie hodnotia učitelia (ako príťažlivé), ku kladnému hodnoteniu sa v podstate prikláňajú aj úradníci a študenti, hodnotenie zdravotníkov a technikov je menej súhlasné. Po jazykovej príručke najčastejšie siahajú absolventi stredných škôl humanitného zamerania.[4] Skoro vôbec ju nevyužívajú respondenti so základným a učňovským vzdelaním. Príťažlivosť jazykových okienok sa vo všetkých vzdelanostných skupinách hodnotí ako priemerná; signálom je však veľký počet respondentov, ktorí sa k tejto otázke nevyjadrili — viac ako 50 % vysokoškolských absolventov technického zamerania, viac ako 40 % respondentov so základným a učňovským vzdelaním, viac ako 30 % stredoškolských absolventov technického

[4] Tento fakt súvisí zrejme aj s vysokým zastúpením administratívnych pracovníkov v tejto vzdelanostnej skupine.

zamerania a viac ako 20 % vysokoškolských a stredoškolských absolventov humanitného zamerania.

Podľa výsledkov ankety sa neprejavila výraznejšia súvislosť medzi dobou venovanou počúvaniu rozhlasu či sledovaniu televízie a medzi formovaním postojov k jazyku. Trochu výraznejšia je relevantnosť času venovaného čítaniu (ukázala sa výrazná tendencia: čím menej sa respondenti venujú čítaniu, tým menej sú presvedčení o tom, že slovenčina je pekný jazyk) a najvýraznenjšie sa prejavuje relevantnosť času venovaného písaniu (čím väčšmi sa respondenti venujú písaniu, tým väčšmi rastie ich presvedčenie o slovenčine ako o ťažkom jazyku a tým viac sa usilujú zdokonaľovať v používaní slovenčiny).

Napriek parciálnosti interpretovanej sondy i napriek zdôrazňovanej relatívnosti zistení možno sformulovať niekoľko zovšeobecňujúcich záverov. Anketové výsledky potvrdili vedomie vysokej spoločenskej prestíže spisovného jazyka[5] vo všetkých komunikačných sférach, no zároveň poukázali na pomerne pevné postavenie nárečia, hlavne v súkromnej sfére styku a v styku so staršou generáciou. Jazykové vedomie je najviac rozkolísané v mladšej strednej a strednej vekovej skupine (20—40 rokov); ako koncentrovanejšie sa toto vedomie ukazuje v najmladšej vekovej skupine a v najstarších vekových skupinách. V štruktúre jazykového vedomia sa prejavuje pomerne výrazný vplyv vzdelania. Silným rozlišovacím faktorom pri formovaní postojov k jazyku je nielen dosiahnutý stupeň vzdelania, ale aj jeho zameranie (humanitné — technické). Základy formovania jazykového vedomia (praktické komunikačné schopnosti, vzťah k spisovnému jazyku a k nespisovným jazykovým formám, hodnotové ukazovatele) sa vytvárajú už v detstve. V starších vekových skupinách je výrazný aj vplyv zemepisnej oblasti (rozčlenenia na západné, stredné a východné Slovensko), v ktorej respondenti strávili detstvo. Čím vyšší je však stupeň vzdelania, tým menej pôsobí vplyv teritória na formovanie postojov k jazyku. Vsledky prieskumu ukázali aj na výraznú súvislosť medzi ovládaním cudzích jazykov a medzi formovaním postojov k jazyku a napokon aj pomerne vysokú mieru uvedomenia si nielen inštrumentálnej, ale aj emocionálno-estetickej kvality jazyka.

[5] Empirické zistenia o jazykovej situácii v Prešove však tento záver nie vždy potvrdzujú.

Dotazník Postoje obyvateľov Prešova k jazyku

Otázka	Počet odpovedí	Percentá
1. Trvalé bydlisko:		
a) Prešov	216	80,2
b) mimo Prešova	53	19,7
2. Vek:		
a) 15—20 rokov	28	10,4
b) 21—30 rokov	73	27,1
c) 31—40 rokov	97	36,0
d) 41—50 rokov	44	16,3
e) 51—60 rokov	21	7,8
f) nad 60 rokov	6	2,23
3. Pohlavie:		
a) muž	116	43,2
b) žena	153	56,8
4. Národnosť:		
a) slovenská	255	94,7
b) česká	4	1,48
c) iná	9	3,34
5. Povolanie:		
a) technik	64	23,7
b) úradník	43	15,9
c) študent	31	11,5
d) učiteľ	33	12,2
e) robotník	38	14,1
f) zdravotník	47	17,4
6. Pracovné zaradenie (bez uvedenia zamestnávateľa):		
a) vedúci pracovník	79	29,3
b) ostatní	168	62,4
7. Sociálny pôvod:		
a) robotnícky	149	55,3
b) roľnícky	28	10,4
c) iný	92	34,2

8. Miesto narodenia (uveďte okres):		
a) západné Slovensko	7	2,6
b) stredné Slovensko	16	5,94
c) východné Slovensko	258	88,4
d) mimo Slovenska	8	2,97
9. Miesto, kde ste strávili detstvo (do 5 rokov):		
a) západné Slovensko	6	2,23
b) stredné Slovensko	15	5,57
c) východné Slovensko	238	88,4
d) mimo Slovenska	10	3,71
10. Najvyššie ukončené vzdelanie:		
a) základné	16	5,94
b) stredoškolské humanitného zamerania	86	31,9
c) stredoškolské technického zamerania	54	20,0
d) odborné učilište	29	10,7
e) vysokoškolské humanitného zamerania	47	17,4
f) vysokoškolské technického zamerania	37	13,7
11. Miesto absolvovania základnej školy:		
a) západné Slovensko	2	0,74
b) stredné Slovensko	16	5,94
c) východné Slovensko	217	80,6
d) mimo Slovenska	2	0,74
Miesto absolvovania strednej školy:		
a) západné Slovensko	2	0,74
b) stredné Slovensko	18	6,69
c) východné Slovensko	200	74,3
d) mimo Slovenska	2	0,74
Miesto absolvovania vysokej školy:		
a) západné Slovensko	20	7,43
b) stredné Slovensko	9	3,34
c) východné Slovensko	51	18,9
d) mimo Slovenska	5	1,85

12. Ovládate cudzie jazyky?		
a) áno	171	63,5
b) nie	98	36,4
13. Približne koľko hodín týždenne venujete počúvaniu rozhlasu?		
a) viac ako 20 hodín	52	19,3
b) 11—20 hodín	45	16,7
c) 6—10 hodín	75	27,8
d) 0—5 hodín	93	34,5
e) rozhlas nepočúvam	4	1,48
14. Približne koľko hodín týždenne venujete sledovaniu televízie?		
a) viac ako 20 hodín	39	14,4
b) 11—20 hodín	82	30,4
c) 6—10 hodín	79	29,3
d) 0—5 hodín	64	23,7
e) nesledujem televíziu	5	1,85
15. Približne koľko hodín týždenne venujete čítaniu (novín, časopisov, kníh, dokumentov), či už zo študijných a pracovných dôvodov, alebo len pre zábavu?		
a) viac ako 20 hodín	47	17,4
b) 11—20 hodín	68	25,2
c) 6—10 hodín	67	24,9
d) 0—5 hodín	71	26,3
e) pravidelne nečítam	16	5,94
16. Približne koľko hodín týždenne strávite písaním?		
a) viac ako 20 hodín	57	21,1
b) 11—20 hodín	54	20
c) 6—10 hodín	70	26
d) 0—5 hodín	71	26,3
e) pravidelne nepíšem	17	6,31
17. Aká časť Vašich písomných prejavov pripadá na prejavy verejné (napr. referáty, správy, články, literárne práce, úradné spisy a dokumenty) a aká časť na súkromné prejavy (napr. listy, poznámky, denník)?		
a) viac verejné	151	56,1
b) približne rovnako	54	20
c) viac súkromné	58	21,5

18. Vystupujete vo svojom povolaní alebo v rámci osobných záľub na verejnosti (napr. styk so stránkami, zákazníkmi, porady, schôdze, prednášky, učiteľské pôsobenie)?		
a) áno	158	58,7
b) niekedy	68	25,2
c) nie	42	15,6
19. Ak vo svojom povolaní alebo v rámci osobných záľub vystupujete na verejnosti, približne koľko hodín týždenne venujete tejto činnosti?		
a) viac ako 20 hodín	56	20,8
b) 11—20 hodín	15	5,7
c) 5—10 hodín	27	10
d) 0—5 hodín	96	35,6
e) nevystupujem pravidelne	75	27,8
20. Vo svojich verejných vystúpeniach používate:		
a) spisovný jazyk (t. j. jazyk, ktorým sú písané knihy, ktorým hovoria napr. rozhlasoví a televízni hlásatelia)	132	49
b) prevažne spisovný jazyk	83	30,8
c) prevažne nárečie	1	0,37
d) niekedy nárečie	3	1,11
e) zmiešanú formu	12	4,46
f) rozličné formy podľa situácie	26	9,66
21. V súkromných rozhovoroch so spolupracovníkmi používate:		
a) spisovný jazyk	64	23,7
b) prevažne spisovný jazyk	99	36,8
c) prevažne nárečie	28	10,4
d) niekedy nárečie	6	2,23
e) zmiešanú formu	28	10,4
f) rozličné formy podľa situácie	43	15,9
g) iný jazyk	3	1,11
22. V pracovných rozhovoroch so spolupracovníkmi používate:		
a) spisovný jazyk	111	41,26
b) prevažne spisovný jazyk	87	32,34
c) prevažne nárečie	14	5,2
d) niekedy nárečie	4	1,48
e) zmiešanú formu	23	8,55
f) rozličné formy podľa situácie	31	11,5
g) iný jazyk	2	0,74

23. V rozhovoroch s priateľmi používate:		
a) spisovný jazyk	60	22,3
b) prevažne spisovný jazyk	83	30,8
c) prevažne nárečie	32	11,8
d) niekedy nárečie	17	6,31
e) zmiešanú formu	28	10,4
f) rozličné formy podľa situácie	48	17,8
g) iný jazyk	4	1,49
24. V rozhovoroch s rodičmi používate:		
a) spisovný jazyk	65	24,1
b) prevažne spisovný jazyk	45	16,7
c) prevažne nárečie	100	37,1
d) niekedy nárečie	11	4,08
e) zmiešanú formu	17	6,31
f) rozličné formy podľa situácie	16	5,94
g) iný jazyk	10	3,71
25. V rozhovoroch so svojimi deťmi používate:		
a) spisovný jazyk	133	49,4
b) prevažne spisovný jazyk	45	16,7
c) prevažne nárečie	14	5,2
d) niekedy nárečie	4	1,48
e) zmiešanú formu	10	3,71
f) rozličné formy podľa situácie	3	1,11
g) iný jazyk	3	1,11
26. V rozhovoroch s nadriadenými používate:		
a) spisovný jazyk	203	75,4
b) prevažne spisovný jazyk	54	20
c) prevažne nárečie	1	0,37
d) niekedy nárečie	3	1,11
e) zmiešanú formu	3	1,11
f) rozličné formy podľa situácie	5	1,85
27. V rozhovoroch s neznámymi ľuďmi používate:		
a) spisovný jazyk	202	75
b) prevažne spisovný jazyk	46	17,1
c) prevažne nárečie	0	0
d) niekedy nárečie	4	1,48
e) zmiešanú formu	5	1,85
f) rozličné formy podľa situácie	12	4,46

28. Ktorá z jazykových foriem dorozumievania je pre Vás najprirodzenejšia?		
a) spisovný jazyk	177	65,8
b) nárečie	36	13,38
c) zmiešaná forma	57	21,1
d) iný jazyk	3	0,74
29. Prekáža Vám, keď autor verejného prejavu (napr. rečník, hlásateľ, reportér, moderátor) robí podľa Vášho názoru jazykové chyby?		
a) áno, veľmi	137	50,9
b) zväčša áno	81	30,1
c) niekedy	33	12,2
d) je mi to ľahostajné	3	1,11
e) zväčša nie	7	2,6
f) neprekáža mi to	7	2,6
g) neviem, nemôžem to posúdiť	1	0,37
30. Prekáža Vám, keď jazykové chyby robia Vaše deti?		
a) áno, veľmi	111	41,2
b) zväčša áno	64	23,7
c) niekedy	23	8,55
d) je mi to ľahostajné	0	0
e) zväčša nie	2	0,74
f) neprekáža mi to	4	1,48
g) neviem, nemôžem to posúdiť	5	1,85
31. Opravujete reč svojich detí, keď sa Vám zdá, že robia jazykové chyby?		
a) často	116	43,7
b) niekedy	80	29,7
c) je mi to ľahostajné	1	0,37
d) nie	4	1,48
e) neviem, nemôžem to posúdiť	6	2,23
32. Usilujete sa zdokonaľovať sa v používaní slovenčiny?		
a) áno	149	55,3
b) niekedy	87	32,3
c) je mi to ľahostajné	2	0,74
d) nie	18	6,69
e) neviem, nemôžem to posúdiť	13	4,8

33. Keby ste mali ohodnotiť svoju jazykovú úroveň (stupeň ovládania a schopnosť primeraného využívania slovenčiny v ústnom i písomnom prejave), hodnotili by ste sa známkou:

a) výborne	37	13,7
b) veľmi dobre	108	40,1
c) dobre	96	35,6
d) dostatočne	7	2,6
e) nedostatočne	1	0,37
f) neviem, nemôžem to posúdiť	17	6,31

34. Ako získavate poznatky o jazyku?

a) vystačím s poznatkami zo školy	84	31,23
b) používam jazykové príručky	90	33,46
c) sledujem jazykové okienka v rozhlase	84	31,23
d) sledujem jazykové rubriky v tlači	59	21,93
e) náhodne	75	27,88
f) z iných zdrojov	45	16,73
g) neviem, nezaujímam sa o to	11	4,09

35. Ak sledujete jazykové okienka v rozhlase, zdajú sa Vám:

a) veľmi príťažlivé	3	1,11
b) príťažlivé	71	26,3
c) priemerné	92	34,2
d) málo príťažlivé	15	5,57
e) vôbec nie sú príťažlivé	10	3,71
f) neviem, nemôžem to posúdiť	45	16,7

36. Ak sledujete jazykové rubriky v novinách, zdajú sa Vám:

a) veľmi príťažlivé	2	0,74
b) príťažlivé	50	18,5
c) priemerné	71	26,3
d) málo príťažlivé	24	8,92
e) vôbec nie sú príťažlivé	5	1,85
f) neviem, nemôžem to posúdiť	76	28,2

37. Ak ste v otázkach jazykového vyjadrovania (písomného alebo ústneho) na rozpakoch, používate niekedy niektorú jazykovú príručku?

a) áno	183	68
b) nie	84	31,2

38. Ak používate jazykovú príručku, používate ju:		
a) často	7	2,6
b) niekedy	123	45,7
c) výnimočne	103	38,2
39. Ak používate jazykovú príručku, sledujete ju, aby Vám odpovedala na otázky písomného alebo ústneho vyjadrovania?		
a) len písomného	58	21,5
b) viac písomného	102	37,9
c) aj písomného, aj ústneho	60	22,3
d) viac ústneho	3	1,11
e) len ústneho	1	0,37
f) používam ju z iných dôvodov	10	3,71
40. Ktoré z jazykových príručiek používate najčastejšie?		
a) Pravidlá slovenského pravopisu	178	66,17
b) Príručka slovenského pravopisu pre školy	18	6,69
c) Slovník slovenského jazyka	17	6,32
d) Krátky slovník slovenského jazyka	14	5,2
e) Pravidlá slovenskej výslovnosti	7	2,6
f) Príručný slovník slovenskej výslovnosti	4	1,49
g) Slovník cudzích slov	128	47,58
h) Krátka gramatika slovenská	2	0,74
ch) iné príručky	8	2,97
41. Domnievate sa, že úroveň používania slovenčiny je všeobecne:		
a) výborná	5	1,85
b) dobrá	75	27,8
c) dostatočná	51	18,9
d) nízka	93	34,5
e) veľmi nízka	14	5,2
f) nedostatočná	6	2,23
g) neviem, nemôžem to posúdiť	25	9,29
42. Domnievate sa, že úroveň používania slovenčiny je v Prešove:		
a) výborná	3	1,11
b) dobrá	33	12,2
c) dostatočná	46	17,1
d) nízka	114	42,3
e) veľmi nízka	59	21,9
f) neviem, nemôžem to posúdiť	14	5,2

43. Domnievate sa, že slovenčina spĺňa v súčasnosti všetky vyjadrovacie potreby?

	áno		čiastočne		nie		neviem	
		%		%		%		%
v súkromnom styku	186	69,1	51	18,9	11	4,08	21	7,8
v pracovnom styku	181	67,2	65	24,1	7	2,6	16	5,94
v úradnom styku	194	72,1	54	20	2	0,74	17	6,31
v novinách, rozhlase, televízii	202	75	48	17,8	5	1,85	12	4,46
vo vedeckom vyjadrovaní	117	43,6	84	31,2	23	8,55	43	15,9
v umeleckom vyjadrovaní	168	62,4	58	21,5	4	1,48	37	13,7

44. Súhlasíte s názorom, že slovenčina je ťažký jazyk?

a) jednoznačne súhlasím	117	43,4
b) čiastočne súhlasím	111	41,2
c) neviem	27	10
d) čiastočne nesúhlasím	6	2,23
e) jednoznačne nesúhlasím	7	2,6

45. Súhlasíte s názorom, že slovenčina je pekný jazyk?

a) jednoznačne súhlasím	221	82,1
b) čiastočne súhlasím	40	14,8
c) neviem	5	1,85
d) čiastočne nesúhlasím	1	0,37
e) jednoznačne nesúhlasím	1	0,37

46. Súhlasíte s názorom, že nedbanlivé vyjadrovanie je výrazom nedbanlivého myslenia?

a) jednoznačne súhlasím	68	25,2
b) čiastočne súhlasím	120	44,6
c) neviem	33	12,2
d) čiastočne nesúhlasím	23	8,55
e) jednoznačne nesúhlasím	25	9,29

47. Domnievate sa, že by si cudzinec, ktorý sa učí po slovensky, osvojil v Prešove dobrú podobu slovenčiny?

a) áno	15	5,75
b) čiastočne	79	29,3
c) nie	162	60,2
d) neviem, nemôžem to posúdiť	13	4,83

48. V ktorej časti Slovenska by sa podľa Vášho názoru cudzinec naučil najlepšie po slovensky?		
a) západné Slovensko	7	2,6
b) stredné Slovensko	242	89,9
c) východné Slovensko	2	0,743
49. Predstavuje pre Vás materinský jazyk (slovenčina) istú hodnotu?		
a) áno	200	74,3
b) nie	1	0,37
c) neuvažoval som o tom	68	25,2
Ak áno, v akom zmysle?		
Ak nie, prečo?		

50. V nasledujúcich vetách podčiarknite výrazy, ktoré sú v nich podľa Vášho názoru nevhodné:

Zhovárajú sa dvaja chlapci: „Igor z béčky má perfektný magneťák."
V predchádzajúcej správe o plnení hospodárskych úloh sa jedná o to, že sa hľadajú cesty, ako sa vysporiadať s vysokým podielom zmetkov vo výrobe.
Škoda, že teraz nedostať šípkový čaj v sáčkoch.
Zbytok prádla odnesieme do sušiarne.
Vyvesené cestovné poriadky Vás budú informovať o príchode a odchode osobákov a rýchlikov počas dní pracovného voľna.

Literatúra

BOSÁK, J.: Vzťah slovenčiny a češtiny a ich výskum v novej etape. Jazykovedný časopis, *39*, 1988, s. 113—119.
BUZÁSSYOVÁ, K.: Jazyk v románe A. Bednára Ako sme sušili bielizeň. Slovenská reč, *53*, 1988, s. 269—281.
DANEŠ, F.: Postoje a hodnotící kriteria při kodifikaci. In: Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti. Red. J. Chloupek. Praha, Academia 1979, s. 79—91.
KRÁĽ, Á.: Kultúra jazyka, jazyková kultúra a kultúra reči. Slovenská reč, *53*, 1988, s. 3—12.
SLANČOVÁ, D.: K niektorým výsledkom prieskumu postojov obyvateľov Prešova k jazyku. In: Materiály z konferencie o dynamických tendenciách v jazykovej komunikácii (v tlači).
TECHTMEIER, B. a kol.: Tézy o jazykovej kultúre. Slovenská reč, *52*, 1987, s. 3—15.
TEJNOR, A.: Český pravopis a veřejné mínění. Naše řeč, *52*, 1969, s. 265—285.
TEJNOR, A. a kol.: Přejatá slova a veřejné mínění. Naše řeč, *55*, 1972, s. 185—193.

Karel Kučera

POSTAVENIE SLOVENSKÉHO JAZYKA V SPOJENÝCH ŠTÁTOCH

Je všeobecne známe, že okrem základného obyvateľstva SSR slovenským jazykom hovorí väčší počet Slovákov za hranicami — v Maďarsku, Juhoslávii, Rumunsku, Poľsku, Kanade, ZSSR a iných štátoch. Naše predstavy o slovenčine v zahraničí však nie sú veľmi presné: väčšinou poznáme iba približný, resp. odhadovaný počet ľudí, ktorí sa v príslušných štátoch hlásia k slovenskému pôvodu (príp. k slovenčine ako k svojmu „materinskému jazyku" — porov. ďalej), no nevieme, koľkí z nich sú naozaj schopní komunikácie v slovenčine a koľkí skutočne po slovensky komunikujú.

V tomto článku chceme prispieť k spresneniu predstáv o súčasnom uplatnení slovenčiny v Spojených štátoch, kde žije zrejme najväčší počet krajanov hovoriacich po slovensky (porov. napr. Krupa — Genzor — Drozdík, 1983, s. 107). Vychádzame z údajov, ktoré boli publikované ako výsledky sčítania obyvateľstva USA v publikáciách U. S. Census of Population: 1940 (ďalej skrátene Census, 1940), U. S. Census of Population: 1960 (ďalej Census, 1960), U. S. Census of Population: 1970 (ďalej Census, 1970), U. S. Census of Population: 1980 (ďalej Census, 1980) a Supplementary Report 1980 (ďalej Report, 1980). Uvádzané výsledky sčítania obyvateľstva USA sú bežne prístupné v Spojených štátoch, no za ich hranicami sú len málo známe, lebo periodické (raz za 10 rokov vydávané) publikácie U. S. Census of Population majú obyčajne okolo dvesto zväzkov, sú nákladné a pritom len obmedzene využiteľné mimo územia USA, takže zahraničné knižnice a iné inštitúcie ich objednávajú len zriedka.

K reprezentatívnosti citovaných etnických a jazykových kvantitatívnych charakteristík treba dodať, že sú vždy založené na prieskume vzorky (obyčajne pätnásťpercentnej) obyvateľstva USA a v súčasnosti predstavujú vôbec najspoľahlivejší súbor štatistík týkajúcich sa americkej populácie.

Je známe, že migrácia zo Slovenska do Spojených štátov sa začala v širšom rozsahu v 80. rokoch minulého storočia a že Slováci smerovali najmä do Pensylvánie (kde pracovali v uhoľných baniach) a do priemyselných štátov na severovýchode USA. V týchto oblastiach je dosiaľ sústredená väčšina Američanov so slovenskou genealogickou líniou: pri sčítaní obyvateľstva v r. 1980 (Report, 1980, tab. 4) sa k slovenskému pôvodu (bez ohľadu na počet generácií deliacich príslušnú osobu od predka narodeného na Slovensku) prihlásilo celkove 776 806 obyvateľov USA,

z ktorých viac ako tretina žila v Pensylvánii (266 417 osôb, t. j. 34,3 % celkového počtu). Nasledovali štáty Ohio (170 355 osôb — t. j. 21,93 %), New Jersey (50 100 — 6,45 %), Illinois (46 969 — 6,05 %), New York (37 115 — 4,78 %), Michigan (31 209 — 4,02 %), Connecticut (28 543 — 3,67 %), Indiana (23 080 — 2,97 %), Kalifornia (19 466 — 2,38 %), Wisconsin (14 658 — 1,89 %) atď.

Z uvedeného počtu 776 806 obyvateľov USA sa väčšina hlásila aj k iným genealogickým líniám: 361 384 (46,52 %) osôb však uviedlo slovenský pôvod ako jediný (Census, 1980, tab. 3a). 87 661 osôb (t. j. 11,28 % z celkového počtu 776 806 obyvateľov USA so slovenskou genealogickou líniou) uviedlo, že hovoria po slovensky v domácom prostredí (na bežné používanie slovenčiny na verejnosti už nie sú dnes v USA podmienky). Pokiaľ ide o rozšírenie, slovenský jazyk bol teda v r. 1980 na 18. mieste medzi neanglickými jazykmi používanými v USA (Census, 1980, tab. 256), menovite za španielčinou (11 116 194 používateľov), taliančinou (1 618 344), nemčinou (1 586 593), francúzštinou (1 550 751), poľštinou (820 647), čínštinou (630 806), gréčtinou (401 443), portugalčinou (351 875), japončinou (336 318), jidiš (315 953), kórejčinou (266 280), arabčinou (217 529), vietnamčinou (194 588), maďarčinou (178 995), ruštinou (173 226), srbochorvátčinou (150 255), holandčinou (148 046), češtinou (122 356), ukrajinčinou (121 292), nórčinou (112 465), perzštinou (106 992), arménčinou (100 634) a švédčinou (100 063).

Podobne ako väčšina prisťahovaleckých jazykov používaných v Spojených štátoch aj slovenčina je už po niekoľko desaťročí na ústupe a počet jej používateľov čoraz rýchlejšie klesá. Výsledky sčítania obyvateľstva USA v jednotlivých desaťročiach nie sú, bohužiaľ, vzájomne úplne porovnateľné, lebo kritériá, podľa ktorých sa získavali údaje o jazykovom repertoári obyvateľov Spojených štátov, sa postupom času menili a prepracovávali zo štatistických, sociologických a iných hľadísk.

Dáta o rozšírení prisťahovaleckých jazykov boli pôvodne iba vedľajším výsledkom zisťovania etnickej príslušnosti obyvateľov USA, nehovoria teda veľa o skutočnom komunikačnom uplatnení týchto jazykov. Hoci centrálnym pojmom tu bol až do r. 1970 materinský jazyk, jeho vymedzenie ani chápanie v praxi nebolo jednotné. Pred r. 1940 bol materinský jazyk v spojitosti s prisťahovaleckou populáciou vymedzovaný dvojakým spôsobom (porov. Fishman — Hofman, 1966, s. 39, pozn. a.):

1. v súvislosti s príslušníkmi 1. prisťahovaleckej generácie (čiže s osobami narodenými mimo územia Spojených štátov) bol materinský jazyk chápaný ako jazyk používaný v bežnej komunikácii v rodine príslušnej osoby pred presídlením do USA;

2. v súvislosti s príslušníkmi 2. prisťahovaleckej generácie (čiže s oso-

bami narodenými už v Spojených štátoch) sa za materinský jazyk považoval ten jazyk, ktorý používali pri bežnom dorozumievaní rodičia príslušnej osoby prv, než sa presídlili do USA.

Pri sčítaní obyvateľstva v r. 1940 bol materinský jazyk vymedzený ako „základný jazyk používaný v rodine príslušnej osoby počas jej najútlejšieho detstva" (pozri Fishmnan — Hofman, 1966, tamže) a v tomto význame sa v amerických štatistikách vyskytoval až do 70. rokov.

Z uvedených troch vymedzení pojmu materinský jazyk je zrejmé, že počty obyvateľov USA hlásiacich sa v uvedených rokoch k slovenčine ako k svojej materčine nie je možné interpretovať ako údaje o počte jej aktívnych používateľov. V mnohých prípadoch tu slovenčina — podobne ako ďalšie neanglické jazyky — bola nepochybne len jazykom rodičov či jazykom útleho detstva a v dospelosti príslušných osôb netvorila základnú (a často ani vedľajšiu) zložku ich jazykového repertoáru. Napriek tomu výsledky starších sčítaní obyvateľstva boli niekedy takto interpretované a vznikali tak značne zveličené predstavy o rozsahu komunikačného uplatnenia prisťahovaleckých jazykov v Spojených štátoch.

Toto bolo jednou z príčin, že pri sčítaní obyvateľstva USA v r. 1980 sa pojem materinský jazyk opustil a prieskum sa sútredil na „jazyk používaný doma", čiže na zistenie aktuálneho uplatnenia jazykov zastúpených v Spojených štátoch. Je prirodzené, že počet aktívnych používateľov prisťahovaleckých jazykov zistený v r. 1980 bol niekoľkokrát nižší ako počet obyvateľov USA hlásiacich sa v r. 1970 k rôznym prisťahovaleckým jazykom ako k svojim materinským jazykom (v prípade slovenčiny bol rozdiel zhruba šesťnásobný: 510 366 osôb v r. 1970, 87 661 v r. 1980).

Výsledky jednotlivých sčítaní obyvateľstva USA týkajúce sa slovenčiny ako materinského jazyka (roky 1910—1970) a ako jazyka používaného doma (1980) sú zhrnuté v nasledujúcej tabuľke. Údaje sú citované z publikácie Census, 1940; Census, 1960; Census, 1970 a Census, 1980 (tab. 256). Na vysvetlenie dodávame, že jazykové charakteristky sa v jednotlivých rokoch zisťovali v rozličnom počte prisťahovaleckých generácií, takže v tabuľke chýbajú údaje o príslušníkoch 2. generácie v rokoch 1930 a 1960 a o príslušníkoch 3. generácie v rokoch 1910, 1920, 1930 a 1960. V r. 1950 sa jazykové ani etnické charakteristiky obyvateľov USA vôbec nezisťovali. Tam, kde chýbajú údaje o príslušníkoch niektorej prisťahovaleckej generácie, uvádzame celkové súčty v poslednom stĺpci tabuľky v zátvorkách.

Okrem samého počtu osôb hovoriacich jednotlivými neanglickými jazykmi sa pri sčítaní obyvateľstva USA v r. 1980 po prvý raz zhromaždili aj niektoré základné charakteristiky používateľov týchto jazykov. Zistené údaje sú veľmi zaujímavé zo sociolingvistického hľadiska a preukazne

Rok	1. generácia	2. generácia	3. generácia	Spolu
1910	166 474	117 970		(284 444)
1920	274 948	344 918		(619 866)
1930	240 196			(240 196)
1940	171 580	283 520	29 290	484 390
1960	125 000			(125 000)
1970	82 561	340 855	86 950	510 366
1980				87 661

svedčia nielen o súčasnom rýchlom ústupe väčšiny prisťahovaleckých jazykov v USA vrátane slovenčiny a češtiny, ale aj o tom, že tento ústup sa v najbližšej budúcnosti bude ďalej zrýchľovať.

Výsledky sčítania v r. 1980 (Census, 1980, tab. 256) predovšetkým ukázali, že monolingvickí používatelia slovenčiny v Spojených štátoch už prakticky nejestvujú. Zo spomínaných 87 661 obyvateľov USA hovoriacich po slovensky len 351 (t. j. 0,40 %) neovládalo vôbec angličtinu a veľmi obmedzený počet bol aj tých, ktorí hovorili po anglicky iba „málo" (6 657 osôb čiže 7,59 %). Približne štvrtina používateľov slovenčiny ovládala angličtinu „dobre" (21 416 osôb, t. j. 24,43 %) a ostatní (59 237 osôb, 67,58 %) hovorili po anglicky „veľmi dobre". Vzhľadom na to, že „veľmi dobre" bolo vôbec najvyššie hodnotenie znalosti angličtiny, možno predpokladať, že veľkú časť takto ohodnotených osôb tvorili príslušníci vyšších prisťahovaleckých generácií, ktorí sa narodili a vyrástli v Amerike a pre ktorých angličtina (a nie slovenčina) bola teda základnou zložkou osobného jazykového repertoáru.

Z publikácie Census, 1980 nemožno, bohužiaľ, zistiť presné zastúpenie príslušníkov jednotlivých prisťahovaleckých generácií medzi 87 661 aktívnymi používateľmi slovenčiny ani medzi 776 806 osobami, ktoré sa v r. 1980 prihlásili k slovenskému pôvodu. Môžeme iba odhadnúť, že 1. prisťahovalecká generácia, ktorá ešte na prelome storočí mala dominantnú úlohu v slovenskoamerickej populácii a jej kultúrnom živote, má v súčasnosti už iba okrajové postavenie. Census, 1980 (tab. 254) uvádza, že 112 707 obyvateľov USA sa narodilo v Československu; keď uvážime, že k českému a slovenskému pôvodu sa prihlásilo spolu 2 669 262 osôb (1 892 456 osôb k českému pôvodu a 776 806 k slovenskému pôvodu; porov. Report, 1980, tab. 3), aspoň súhrnne môžeme povedať, že príslušníci 1.

prisťahovaleckej generácie (v uvedenom počte 112 707 osôb) tvoria 4,22 % súčasnej českoamerickej a slovenskoamerickej populácie. Ak je toto percentuálne zastúpenie platné aj pre samu slovenskoamerickú zložku (776 806 osôb), Spojené štáty majú približne 33 000 obyvateľov narodených na Slovensku a príslušníci 1. prisťahovaleckej generácie tvoria iba o málo viac ako tretinu z 87 661 aktívnych používateľov slovenčiny. Nazdávame sa, že tento odhad je blízky skutočnosti, lebo je v súlade s faktom uvedeným v predchádzajúcom odseku, že totiž angličtina zhruba dvoch tretín (67,58 %) osôb hovoriacich po slovensky dostala vôbec najvyššie ocenenie a bola hodnotená ako „veľmi dobrá".

Pri sčítaní obyvateľstva Spojených štátov v r. 1980 sa po prvý raz zisťovali vekové charakteristiky používateľov angličtiny i neanglických jazykov a jazyková situácia v rodinách týchto používateľov. Pokiaľ ide o americkú slovenčinu, výsledky (Census, 1980, tab. 256) presvedčivo ukázali, že jej komunikačné uplatnenie je viazané prevažne na vyššie vekové vrstvy slovenskoamerickej populácie. V prehľade sú tieto výsledky uvedené v nasledujúcej tabuľke, ktorá (pri porovnaní so zastúpením jednotlivých vekových skupín v celej americkej populácii uvedeným v poslednom stĺpci) ukazuje výraznú anomálnosť vekovej skladby súčasných používateľov americkej slovenčiny.

Veková skupina	Počet používateľov slovenčiny	Zastúpenie vek. skupiny medzi používateľmi slovenčiny	Zastúpenie vek. skupiny v celej americkej populáci vo veku nad 5 rokov
5—24	4 151	4,73 %	36,82 %
25—44	6 906	7,88 %	29,88 %
45—64	34 443	39,29 %	21,17 %
65—	42 161	48,10 %	12,13 %

Okrem závažnej skutočnosti, že komunikačné uplatnenie slovenčiny v USA je viazané prevažne na vyššie vekové vrstvy slovenskoamerickej populácie, výsledky sčítania obyvateľstva v r. 1980 naznačujú, že vekové zloženie používateľov americkej slovenčiny sa bude ďalej zhoršovať, lebo v budúcnosti treba rátať iba s veľmi obmedzeným prenášaním slovenského jazyka na ďalšiu generáciu. Ukázalo sa (Census, 1980, tab. 257), že spomínaných 87 661 súčasných používateľov americkej slovenčiny žije celkove v 42 173 rodinách, ale iba v tretine (14 724) týchto rodín hovoria

po slovensky všetci ich členovia. Vzhľadom na to, že v amerických etnicky a jazykove zmiešaných rodinách prisťahovalecké jazyky spravidla rýchlo ustupujú angličtine (porov. napr. Kutak, 1933, s. 64), bolo by možné povedať, že iba zhruba v 15 000 amerických rodinách jestvujú reálne predpoklady na generačný prenos slovenčiny. Počet 15 000 by bol stále ešte značne vysoký, ale situácia je v skutočnosti oveľa horšia. Pri prevládajúcej príslušnosti používateľov slovenčiny k vyšším vekovým skupinám neprekvapuje, že jadro uvedených 15 000 rodín tvoria predovšetkým starší manželia, ktorých podiel na generačnom prenose slovenského jazyka je už prakticky vyčerpaný; v týchto rodinách žije dovedna len 1 190 osôb vo veku do 18 rokov.

Z uvedených údajov je zrejmé, že sčítanie obyvateľstva USA v r. 1980 prinieslo rad výsledkov veľmi závažných z lingvistického hľadiska. Okrem toho sú tieto výsledky značne znepokojujúce pre lingvistov zaoberajúcich sa jazykmi, ktoré boli v minulosti prenesené do Spojených štátov, — teda aj pre slovakistov. Veľký počet týchto jazykov (vrátane americkej slovenčiny) nebol dosiaľ podrobnejšie opísaný a vekové charakteristiky používateľov pritom naznačujú, že v priebehu najbližších desaťročí prevažná väčšina prisťahovaleckých jazykov v USA môže z používania celkom ustúpiť. V prípade americkej slovenčiny hrozí teda nebezpečenstvo, že ak nebude preskúmaná v blízkej budúcnosti, už ju nikdy nebude možné opísať ako živý jazyk.

Literatúra

FISHMAN, J. A. — HOFMAN, J. E.: Mother Tongue and Nativity in the American Population. In: Language Loyalty in the United States. Red. J. A. Fishman et al. The Hague 1966.

KRUPA, V. — GENZOR, J. — DROZDÍK, L.: Jazyky sveta. Bratislava, Obzor 1983.

KUTAK, R. I.: The Story of a Bohemian-American Village. The Standard Printing Company, Inc., Louisville, Kentucky 1933.

Supplementary Report: Ancestry of the Population by State. In: U. S. Census of Population: 1980, Washington 1983.

U. S. Census of Population: 1940, Washington 1943 (všetky citácie sú zo zväzku 1, časti 1, tabuľky 1).

U. S. Census of Population: 1960, Washington 1962 (všetky citácie sú zo zväzku 1, časti 1, tabuľky 70).

U. S. Census of Population: 1970, Washington 1973 (všetky citácie sú zo zväzku 1, časti 1, tabuľky 19).

U. S. Census of Population: 1980, Washington 1983 (všetky citácie sú zo zväzku 1, časti 1).

Šimon Ondruš

RAČA, VRAČA > BRAČA, VRAKUŇA A VRKOČ

Slovo *vrkoč* je známe vo všetkých troch základných skupinách slovanských jazykov. U západných Slovanov je to nárečové aj spisovné slovo, na slovanskom východe a juhu iba nárečové. Zemepisná distribúcia slova *vrkoč* vo všetkých troch skupinách slovanských jazykov svedčí o jeho predhistorickom praslovanskom pôvode. Svojím pomenovacím základom *vrk-* v prvotnom význame „pletenec" siaha toto slovo až do indoeurópskeho prajazyka. Má najmenej šesťtisícročnú minulosť.

Fakt, že lexéma *vrkoč* označuje u západných Slovanov, v súčasných ruských nárečiach *(vorkoč)*, v starej ruštine *(vъrkočь)* aj v cirkevnej slovančine *(vrъkočь)* pletenec vlasov, dokazuje starú predhistorickú špecifikáciu semény *pletenec* na denotáciu spletených vlasov. Iné významy vznikali druhotným metaforickým alebo metonymickým prenesením denotácie na iné pletence. O druhotnú metaforu ide v novohradskom *vrkoč* vo význame „pletenec kukurice" a „pletenec cibule" (Matejčík, 1975, s. 104, 110), podobne ako v gemerskom *vrkoč, vrkvaš, verkuoš, vrgvaš, vrgvoš* vo význame „zväzok suchej cibule" (Orlovský, 1982). Otázku, či novohradský aj gemerský význam „pletenec priadze" predstavuje novšiu metaforu, alebo či ide o staršiu metaforu nielen na pletenec vlasov, ale aj na pletenec priadze ako aplikovanú denotáciu, nemožno jednoznačne zodpovedať. Kým nemáme doloženú denotáciu prasl. *vrkočь* nielen na pletenec vlasov, ale aj na pletenec priadze v iných slovanských jazykoch, resp. nárečiach, južnostredoslovenský význam „pletenec priadze" budeme pokladať za novšiu metaforu. Platí to rovnako aj o gemerskom význame „pletenec zo slamených snopčekov na streche alebo štíte domu", ktorý zaznačil M. Kálal (1924). J. Orlovský tento význam už nepozná, azda preto, že domcov so slamenou strechou v čase Orlovského výskumu v Gemeri už nebolo?

Kým v slovenských nárečiach sa denotácia slova *vrkoč* rozširovala metaforicky, v českých, najmä moravských nárečiach je známy viacej metonymický prenos. Spôsobil to fakt, že na označenie vrkoča sa rozšírilo z nemčiny prevzaté slovo *cop* < *Zopf*. Preto stará domáca lexéma

sa posunula na označenie častí vrkoča alebo formy vrkoča. Podľa F. Bartoša (1895) vrkoč označuje kúdeľovú vložku so zelenou stužkou vpletenou do „copa" mladej nevesty. A. Václavík (1930) zistil, že na okolí Luhačovíc sa mladej neveste pri čepení vplietala do „copa" dlhá farebná šnúrka a „cop" sa okrútil okolo hlavy. Iba to bol vrkoč.

Krajová zvláštnosť na Morave, že vrkočom sa metonymicky nazýva ľanová, kúdeľová vložka do „copa", zviedla V. Machka, že túto druhotnú denotáciu pokladal za prvotnú. Preto spojil etymologicky slovanské slovo *vrkoč* s nemeckým *Werg* „kúdeľ" (porov. Machek, 1968, s. 700). Nemecké *Werg* má však rovnaký pôvod ako nem. *Werk* „práca, dielo" z indoeurópskeho základu *verg-* v prvotnom význame „spájať, zväzovať", ktorý sa v germánskej oblasti špecifikoval na význam „spájaním, zväzovaním niečo zhotovovať, robiť". Podobným významovým rozšírením prešli aj slovanské slovesá *roditi : raditi* (srbochorvátske *raditi* „robiť"), *činiti* aj *posobiti.*

Poľské slovo *warkocz* v základnom význame sa zhoduje so základným významom slovenského a českého slova *vrkoč.* Prenesená denotácia poľ. *warkocz* na označenie chvosta kométy je druhotná metafora podobne ako naše *chvost.*

Ruské nárečové *vorkoč,* rovnako aj staroruské *вьrkočь* aj cirkevnoslovanské *vrъkočь* označuje crines plexi čiže spletené vlasy (porov. Vasmer, 1953, s. 227; Miklosich, 1862—1865, s. 76).

Zaujímavý je denotačný posun srbského nárečového slova *vrkoč.* Podľa zistenia V. Karadžiča P. Skok (1973, s. 628) lexéme *vrkoč* dával význam „švihák, fičúr". Tento posun treba pripísať okolnosti, že v srbochorvátčine sa na označenie pletenca vlasov z turečtiny rozšíril prevzatý výraz *perčin,* a to popri domácom jasne motivovanom slove *pletenica.* Metonymický posun 1. vrkoč > 2. švihák, fičúr harmonizuje s významovou škálou srbochorvátskeho derivačného radu *kika* „vrkočovitý chochol", *kičiti se* „švihákiť, nosiť hore nos", *kičoš* > *kicoš* „fičúr, horenos, švihák". Ide o podobný posun ako v našom slove *horenos* a v staroindickom type zložených slov *bahu-vrihi* „veľa ryže" > „boháč". Denotácia objektu (mať veľa ryže, nosiť chochol, vrkoč) sa prenáša na subjekt (boháč, fičúr). Pôvodnej denotácii je bližší srbochorvátsky derivát koreňa *vrk-* „pletenec" v podobe *kovrk, kovrčica, kovrčiti* „spletať vlasy" (porov. Skok, 1972, s. 172; 1974, s. 628).

V slovanskej etymológickej literatúre sa neprijíma ani Machkovo spájanie slova *vrkoč* s nem. *Werg* „kúdeľ", ani Brücknerovo spájanie so slovom *brko.* V slovníku J. Holuba — F. Kopečného (1952) sa konštatuje, že ide o slovo „staré, nejasné" (podobne Vasmer, 1953, s. 227: „unklar").

Z morfematickej stavby slova *vrkoč* je zjavné, že ide o pomenovací základ *vrk-* a slovotvorný formant *-očь* (o praslovanskom sufixe *-očь* porov. Sławski, 1974, s. 103 s príkladmi *blьvočь, laskočь,* poľské *zarlocz, widocz,* srbochorvátske *glavoč;* porov. v slovenčine *črvoč, divoč, klokoč,* miestne názvy *Dobroč, Lupoč*).

Starý východiskový význam „pletenec" v základe *vrk-* vedie ku genetickej indentifikácii s ďalšími hláskovo a významovo responzibilnými slovanskými slovami, resp. ich pomenovacími základmi. Je to predovšetkým ruské slovo *vorka* z praslovanského *vrk-ā* na označenie tenkého povrazu na zauzdenie koňa. O tom, že sa povrazy robili spletaním, zväzovaním hrubej priadze, tenkých remencov a iného vhodného materiálu, historická etnografia nepochybuje. O robení povrazov spletaním, zväzovaním svedčí aj genéza slova *povraz* z praslov. *po-vorzъ* s koreňom *vorz- : vrz-,* ktorý je v bulharskom slovese *s-vrъzvam* „zväzujem". Sem patrí aj slovo *povrieslo* z praslovanského *po-verz-slo* „slamený povrázok" na zväzovanie snopov.

Najstaršími plotmi u starých Slovanov aj ich predkov Indoeurópanov boli buď prirodzené porasty, tzv. živé ploty, alebo z hrubších prútov upletené ohrady. Kým praslov. výrazy *tynъ, tynьcь,* geneticky responzibilné s praslov. *s-tĕn-a* (bližšie Ondruš, 1988, s. 13—14), označovali pôvodne živý plot, porastovú ohradu, slovo *plotъ* od začiatku označovalo ohradu upletenú z prútov, konárov. Indikuje to odvodenie slova *plotъ* od slovesa *plet-ǫ* „pletiem". Otázka, či praslov. *lěsa* označovalo pôvodne porastovú ohradu alebo plot upletený z prútia, z konárov sa nedá jednoznačne zodpovedať. Pretože genetický súvis praslov. *lěsa* „plot" s praslov. *lěsъ* „les" je veľmi pravdepodobný, možno slovu *lěsa* pripísať pôvodný význam „porastová ohrada".

V ruských nárečiach na okolí Smolenska a na ruskom juhu je známe slovo *vorok* označujúce pletenú ohradu, plot. Ide o východoslov. polnoglasný reflex za praslov *vorkъ*. Pomenovací základ *vork-* je plným temným ablautom k nulovému stupňu *vrk-,* ktorý je v slove *vrk-očь* a v ruskom reflexe nulového stupňa *vrk-* v slove *vork-a* „povrázok".

Pretože praslov. *vorkъ* ako východisko východoslovanského *vorok* „oplotenie, ohrada" nemalo u starých Slovanov takú bohatú zemepisnú celoslovanskú distribúciu ako praslov. *gord-* „ohradiť, ohrada", ani využitie základu *vork-* „ohrada, plot" v zemepisných názvoch u Slovanov nie je také bohaté ako využitie základu *gord-*. Existencia praslovanského apelatíva *vrk- : vork-* „ohrada, oplotenie" v toponymii je však evidentná.

Východoslovanské *vork-* ako kontinuant praslov. *vrk-* je zastúpené v zemepisných názvoch *Vorkoпь* (Novgorod), *Vorkulevo* (Pskov, Vitebsk),

Vorkuli (Vitebsk), *Vorkunovka* (Kostroma) a i. (porov. Vasmer, 1966, s. 181).

V palatatizovanej *-ja*-kmeňovej podobe *vrk-ja* > *vrča* s východoslovanským reflexom *vorč-* žije v zemepisných menách *Vorča* (Tver), *Suchaja Vorča* (Tver), *Vorčin* (Volyň), *Verčenka : Vorčonka* (Viatka), *Vorčino*. Pravda, v niektorých zemepisných menách tu môže ísť o vývinový rad 1. apelatívum, 2. zemepisný názov, 3. osobné meno, 4. zemepisný názov, ale prvotný apelatívny základ *vrk- : vrč-*, východoslovanské *vork- : vorč-* tu bol.

Plný stupeň *vork-* s východoslovanským polnoglasným reflexom *vorok-* je v miestnych názvoch *Vorok* (Grodno), *Vorokomlь* (Volyň), *Vorokušino* (Jaroslavlь), *Vorokšino* (Kostroma). Palatalizovaný základ *vorč-* s východoslovanským reflexom *voroč-* je v zakarpatskoukrajinskom *Voročevo/Voročovo*. O jeho starej motivácii „ohrada" azda svedčí aj maďarský „preklad" *Kapuszeg* (porov. Vasmer, 1966, s. 186, 200).

Východoslovanským polnoglasným podobám *vorok- : voroč-* zodpovedajú na území slovenčiny, češtiny a južných slovanských jazykov po metatéze v 8.—9. stor. podoby *vrak- : vrač-*.

Základ *vrak-* je zastúpený v názve osady *Vrakuňa* pri Bratislave a osady *Vrakúň* pri Dunajskej Strede.

Ako je z historického vývinu slovenčiny známe, hlásková skupina *-ra-* mala palatalizovanú samohláskovú výslovnosť *-rä-*. Svedčí o tom fakt, že hypokoristická podoba mena *Rastislav* v kondenzovanej podobe *Rastic* bola transponovaná do latinčiny v podobe *Resticius*, čo môže byť iba reflex za slovenskú fonetickú realizáciu *Rästicь*. Podobne prevzatie slovenského slova *vrabec* do maďarčiny ako *veréb* možno vysvetliť iba tak, že tu bola fonetická realizácia *vräb-ec*. Podobný prípad je prevzatie slovenského *rakyta* do maďarčiny v podobe *reketye* (bližšie o fonetickej realizácii *-ra-* ako *-rä-* porov. Stanislav, 1956, s. 355—357).

Prefiltrovanie slovenského *vrab-ec* na maďarské *veréb*, slovenského *rakyta* na maďarské *reketye* indikuje, že aj pôvodné slovenské osadné meno *Vrakuňa* bolo v maďarskom uchu prefiltrované na *Vereknye*. Hoci vedľa seba žili slovenská podoba *Vrakuňa* aj maďarizovaná podoba *Vereknye*, najstaršie záznamy z 13. a 14. stor. majú maďarizovanú podobu *Verekene, Verekenye, Verekne, Verkine, Verekunye*. Je to pochopiteľné, lebo v 13.—14. stor. slovenské mená zapisovali maďarskí, resp. po maďarsky hovoriaci pisári. O tom, že vedľa seba žili slovenská podoba *Vrakuňa* a maďarská podoba *Vereknye*, svedčí fakt, že z r. 1459 máme záznam *Vraknye*. To značí, že pisár mal vo vedomí slovenskú aj maďarskú podobu. Slovenská podoba *Vrakuňa* prešla aj do ponemčeného názvu *Wra-*

kendorf (porov. Stanislav, 1948, s. 90). Záznam z 13. stor. v podobe *Frattendorf* svedčí o nedokonalej pisárskej transpozícii (za poskytnutie písaných záznamov Vrakune z 13.—14. stor. ďakujem kolegovi V. Sedlákovi z Ústavu historických vied SAV).

Uvedený grafický výklad názvu *Vrakuňa* z praslov. *vork-* „ohrada, plot" odsúva do vedeckého múzea pokusy maďarských bádateľov vykladať maďarizovanú podobu *Vereknye* zo základu *vir-* „krútňava" a spájanie s poľským *Wirynka/Wyrenka* a chorvátskym *Virovitica,* ako to robí L. Kiss (1988, I, s. 753), ktorý sa dopúšťa aj inej nepresnosti, keď podobu *Vrakuňa* pokladá za vedomú slovakizáciu z roku 1948. Nerešpektoval záznam z 15. stor. *Vraknye* ani nemeckú transformáciu *Wrakendorf.* J. Stanislav rekonštruoval pôvodnú podobu *Vrakuňa* správne, hoci ju sémanticky neadekvátne spájal so slovom *vrakuňa* „luhajúca žena, falošnica".

Pribratislavská dedina *Vrakuňa* má rovnaký slovansko-slovenský pôvod ako dedina *Vrakúň* pri Dunajskej Strede. O pôvodnej motivácii „ohrada, plot" výrečne svedčí fakt, že Maďari nazvali susednú lokalitu *Nyék,* v čom väzí staré maďarské slovo *nyék* vo význame „ohrada, oplotenie", pomerne často využité v starej maďarskej toponymii, porov. *Nyék* (časť Budapešti), *Alsónyék, Felsónyék, Ipolynyék, Nyékládháza, Sopronnyék* a i. Okolnosť, že pribratislavskú Vrakuňu prevzali Maďari v adaptovanej podobe *Vereknye,* kým dunajskostredskú *Vrakúň* ako *Várkony,* pričom ju preložili do maďarčiny svojím slovom *Nyék* „ohrada, oplotenie", môže svedčiť o tom, že pribratislavskú Vrakuňu preberajúci Maďari boli monolingvistickí, resp. nepoznali motivačný význam pomenovacieho základu Vrakune, kým názov *Vrakúň* preberali bilingvickí obyvatelia, poznajúci slovenčinu aj maďarčinu. Ináč ťažko vysvetliť, že sú tu vedľa seba slovenský názov *Vrakúň* (adaptovaný do maďarčiny ako *Várkony)* aj maďarský názov *Nyék* s rovnakým sémantickým motivačným základom.

O tom, že slovenské zemepisné názvy *Vrakúň, Vrakuňa* boli pri príchode Maďarov koncom 9. a v 10. stor. v oblasti Dunaja, Slanej aj Tisy rozšírené, svedčí fakt, že popri bratislavskej a dunajskostredskej Vrakuni je názov *Sajóvárkony* (Vrakuňa na Slanej), *Tiszavárkony* (Vrakuňa na Tise) a i. Snaha spájať osadný názov *Várkony* s avarskými alebo kaukazskými koreňmi (porov. Kiss, 1988, II, s. 655 heslo *Tiszavárkony*) patrí do múzea fantastických vedeckých (?) výkladov podobne ako Melichov výklad názvu *Laborec* zo starotureckého *alp-bars* „hrdinský pardál", lebo sa tu nerešpektujú východoslovanské hydronymá so základom *Lab-or-* podobne ako pri výklade názvu *Várkony* sa nerešpektujú východoslovanské toponymá so základom *vorok-,* responzibilné so slovenským *Vrak-uňa.*

Pomenovací základ *vork-* „ohrada, oplotenie" mal aj palatalizovanú podobu *vorč-*, ako svedčí zakarpatskoukrajinské *Voroč-evo*.

Palatalizovaný základ *vorč-* „ohrada, plot" je podľa našej interpretácie aj v pôvodnom slovansko-slovenskom názve Vajnor v podobe *Vrača*. V hláskovom vývine slovenčiny aj susedných slovanských jazykov je totiž známa sporadická alternácia úžinovej bilabiály *w* so záverovou bilabiálou *b*, a to najmä v skupinách *wr-*, *wl-*. Zmena slova *vrstva* na *brstva* je nielen na Morave, ale aj na Záhorí, ako ukazuje slovo *brstevnica* namiesto *vrstevnica* na okolí Bratislavy. Použil ho najnovšie Š. Moravčík v knihe V Kiripolci svine kujú (porov. slovník s heslom *brstevnica* na s. 10). Na susednej Morave sú známe alternácie *vřed : břed*, *vřes : : břes*, *vrlý : brlý* a i. (porov. Machek, 1968, s. 700, 702). Alternácia *v/b* pôsobila aj pri názve *Vrakuňa*, ako svedčia záznamy *Bereknye*, *Berekenye* namiesto *Vereknye*, *Verekenye*. Kým pri maďarizovanej podobe Vrakune zvíťazila podoba *Vereknye*, hoci sú záznamy aj s podobou *Bereknye*, pôvodné meno Vajnor *Vrača* sa stabilizovalo v okluzívnej podobe *Brača*. To, že *Brača* má nielen záznamy *Baracha*, *Bracha*, resp. *Barachan*, *Brachan*, ale aj nezvučné záznamy *Paracha*, *Parachan*, nie je nič zvláštne. Pri explikatívnych záznamoch nemeckého mena Vajnor však v obidvoch prípadoch máme začiatočné *B-*, ako svedčí záznam z r. 1317 *Weynern sive B a r a c h a n*, ako aj záznam z r. 1355 *Weyneren alio nomine B r a c h a n*. Transformácia pôvodne lokálneho mena *Vrača* > *Brača* na obyvateľské meno *Bračan(y)* je analogická ako transformácia staršieho *Koša* na mladšie *Košice* (ľudia obce *Koša*).

Začiatočné hláskové skupiny *vr-*, *vl-* sa sporadicky menili na *br-*, *bl-* (zámena konstriktívy a okluzívy), ale z vývinu slovenčiny aj iných slovanských jazykov poznáme aj sporadické eliminovanie začiatočného *v-*. Kým v substantíve *vrap* začiatočné *v-* zostalo, v adjektíve *vrapavý* sa *v-* eliminovalo; poznáme iba podobu *rapavý* „vráskavý". Staročeské *vlať* sa redukovalo na *lať*, *lata* „klasovie". O pôvodnosti začiatočného *v-* v staročeskom *vlať* z praslovanského *voltь* svedčí východoslovanské *volotь* aj poľské *włoć*. Začiatočné *v-* zaniklo nielen v českom *vlať* > *lať(a)*, ale aj v dolnolužickom *łoś* a v slovinskom *lat* „Rispe, Ähre", podobne v slovinskom slove *las* zo staršieho *vlas*.

Sporadický zánik začiatočného *v-* v skupinách *vr-*, *vl-* vedie k názoru, že aj *Rača* susediaca s *Bračou* < *Vračou* čiže Vajnormi mala pôvodnú podobu *Vrača*. Stratu začiatočného *V-* v mene *Vrača* mohla „napomáhať" aj maďarčina, ktorá pri preberaní slovansko-slovenských slov a mien so začiatočnými skupinami *vr-*, *vl-* buď vkladala medzi spoluhlásky samohlásku (*Vrakuňa* > *Vereknye*, ale aj *Várkony*, *Vranov* > *Varannó*, *Vr-*

bovec > *Varbóc* aj *Verbec* a pod.), alebo začiatočné *v-* úplne eliminovala, ako ukazujú prevzatia *Vrútky* > *Ruttka, Vlastimir* > *Lasztomér, Vlasov* > *Laszó, Vladimír* > *Ladomér* a i. Pretože aj v internom slovenskom a slovanskom vývine bola tendencia sporadicky eliminovať začiatočné *v-* v skupinách *vr-, vl-* (porov. v starej češtine *Vladimír* aj *Ladimír,* v srbčine *Vlastimir* aj *Lastimir*), zmena *Vrača* na *Rača* sa nedá jednoznačne kvalifikovať ako čisto domáca zmena alebo zmena „pomocou" maďarského filtra. Fakt, že v záznamoch z 13. stor. alternujú podoby *Racha* = = *Rača, Recha* = *Reča* aj *Reche* = *Reče,* pričom podoba *Reče* je maďarská adaptácia výslovnosti *Räčä* podobne ako *Vräkuňä* > *Vereknye* svedčí o tom, že pri zmene *Vrača* na *Rača* nemožno vylúčiť maďarský vplyv.

Predpoklad, že názov *Rača* mal staršiu, pôvodnejšiu podobu *Vrača* rovnakého pôvodu ako *Brača* < *Vrača* (tu je maďarský vplyv vylúčený) aj *Vrakuňa* s pôvodnou motiváciou „ohrada", veľmi presvedčivo podporuje fakt, že táto lokalita alebo jej časť mala aj meno *Okol* (záznam 1237), resp. *Okoli* (1287). Ako je známe, staré slovanské slovo *okol,* prevzaté do maďarčiny ako *akol,* označovalo ohradu, oplotenie; porov. napr. slovinské *okol* s dvoma významami: 1. ohrada pre svine, ovce, statok, 2. ohradené pastvisko (Pleteršnik, II, 1894, s. 812); o výskyte slova *okol, akol* na území starého Uhorska porov. Kučera, 1974, s. 112. Tak ako dunajskostredský názov *Nyék* presvedčivo podporuje prvotnú motiváciu slovanského názvu *Vrakúň,* rovnako transparentne račiansky názov *Okol* podporuje starú motiváciu mena *Vrača* > *Rača.* Preto dávame prednosť tomuto výkladu pred vysvetľovaním z osobného mena *Rača* (vraj domácka kondenzácia z *Radoslav* alebo *Radomír*), ktoré dáva na prvé miesto L. Kiss (1988, II, s. 404), ale aj pred vysvetľovaním zo slova *rak,* t. j. *rak-ja* > *rača* (porov. Stanislav, 1948, s. 308). Okolnosť, že v historických záznamoch obce *Rača* sa skôr spomínajú synovia otca menom *Rača* (r. 1274) ako osadné meno *Rača* (1296), ako ma informoval historik V. Sedlák, ešte nemusí byť dôkazom toho, že osadné meno *Rača* vzniklo z osobného mena *Rača.* Veď pomenovania osôb podľa osád neboli neznáme. Najprv to bol človek *X de Rača,* potom iba *Rača.*

Jazykovedec nemôže dať jednoznačnú odpoveď na otázku, akú funkciu mali ohrady postavené na východ od starej Bratislavy so starým slovanským pomenovacím základom *vrak- (Vrakuňa), vrač- (Vrača* > *Brača, Vrača* > *Rača),* korešpondujúce s východoslovanskými osadami *Vorok, Vorkoпь, Vorča, Vorčovka, Voročovo.* Ak by sme vychádzali z južnoslovanskej významovej špecifikácie slova *okol,* resp. do maďarčiny prevzatého *akol,* podľa paralelného názvu *Okol* by sme názvu *Rača* pripísali významovú špecifikáciu na ohradové stajne. Ak by sme brali do úvahy

historický, resp. súčasný význam slova *okol, úkol* (u Hollého, Hečku, Turčányho a i.), *vokol* (v Novohrade, doložené napr. u Timravy), pripísali by sme názvu *Rača* motiváciu „ohradový prístrešok, cieňa, šopa". Prvá a druhá motivácia sa vzájomne nevylučujú. Ak vyjdeme z predpokladu, že prisťahovaní Nemci pri pomenovaní Vajnor nadväzovali na motiváciu mena *Brača/Vrača,* ohradovej osade s menom *Vrača/Brača* môžeme pripísať významovú konkretizáciu „ohradený vinohrad". Túto motiváciu prevzali aj Maďari s menom *Szöllös.* Netreba pochybovať o tom, že starí Slovania a tým aj starí Slováci pestovali vinič ešte pred príchodom Maďarov a Nemcov, lebo slová *vino, vinogradъ* sú staré, sú spred 10. stor. Pretože pribratislavská *Vrakuňa,* dunajskostredská *Vrakúň,* podobne *Vrakuňa* pri Slanej aj *Vrakuňa* pri Tise (v maďarskom prefiltrovaní zmenené na *Várkony*) sú pri riekach, možno im pripísať funkciu ohrád proti záplavám.

Z faktu, že staré slovansko-slovenské pribratislavské osady *Rača, Brača, Vrakuňa* sa po príchode Nemcov doplnkovo alebo úplne ponemčovali (*Rača* na *Račisdorf, Vrakuňa* na *Wrakendorf, Frattendorf, Brača* bola „preložená" do podoby *Weineren*), s vysokým stupňom pravdepodobnosti možno usudzovať, že aj najstaršie ponemčené názvy Bratislavy *Wratislaburgium, Braslavespurch, Brezalauspurc* vznikli doplnkovým ponemčením pôvodného slovansko-slovenského názvu *Braslaw'-gradъ.* Osobné meno *Braslav* vzniklo hypokoristickým kondenzovaním pôvodného *Vratislavъ* so zmenou *Vr-* na *Br-* podobne ako *Vrača* na *Brača.* K prvotnej motivácii mena *Vratislavъ* > *Braslavъ* sa vrátime v osobitnej štúdii.

Literatúra

BARTOŠ, F.: Dialektologie moravská II. Brno 1895.
BRÜCKNER, A.: Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków 1927.
HOLUB, J. — KOPEČNÝ, F.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha 1952.
KÁLAL, M.: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. Banská Bystrica 1924.
KISS, L.: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Zv. 1—2. Budapest, Akadémiai Kiadó 1988.
KROPILÁK, M. et al.: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. 1—3. Bratislava, Veda 1977—1978.
KUČERA, M.: Slovensko po páde Veľkej Moravy. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1974.
LUTTERER, I. — MAJTÁN, M. — ŠRÁMEK, R.: Zeměpisné jména Československa. Praha, Mladá fronta 1982. 376 s.
MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vyd. Praha, Academia 1968. 866 s.
MARSINA, R.: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Zv. 2. Bratislava, Obzor 1987.
MATEJČÍK, J.: Lexika Novohradu. Martin, Osveta 1975, s. 104, 110.
MORAVČÍK, Š.: V Kiripolci svine kujú. Bratislava 1988.
ONDRUŠ, Š.: Morfologická štruktúra protoindoeurópskych slov kontinuujúcich v praslovančine a v slovenčine. Slavica Slovaca, *23,* 1988, s. 5—19.
ORLOVSKÝ, J.: Gemerský nárečový slovník. Martin, Osveta 1982, s. 392.

PLETERŠNIK, R.: Slovensko-nemški slovar I. Ljubljana 1894.
SKOK, P.: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 1971—1974. 3 zv.
SŁAWSKI, F. et al.: Słownik praslowiański I. Wroclaw 1974.
STANISLAV, J.: Slovenský juh v stredoveku I. Turčiansky Sv. Martin, Matica slovenská 1948.
STANISLAV, J.: Dejiny slovenského jazyka I. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1956. 590 s.
VÁCLAVÍK, A.: Luhačovické Zálesí. Luhačovice 1930.
VASMER, M.: Russisches etymologisches Wörterbuch I. Heidelberg 1953.
VASMER, M.: Russische geographisches Namenbuch II. Wiesbaden 1966.

Vlado Uhlár

K DISKUSII O NOVÝCH VÝZNAMOCH LEXÉMY **KRAJINA**

1. Môj kritický príspevok O slovách krajina a kraj (Uhlár, Slovenská reč, 1988) bol výňatkom z pôvodného článku, ktorý vyšiel pod názvom Slovenčina moja a rodný môj kraj v týždenníku Sloboda (č. 45, 10. 11. 1988, s. 5). V ňom som sa pozastavil nad jazykom a štýlom učebnice Vlastivedy pre 3. ročník ZŠ, lebo jazyk učebnice a osobitne pre deti ZŠ nepochybne má byť prístupný psychickému ustrojeniu detí, ich vekovým a mentálnym možnostiam. Je to bezpodmienečná požiadavka pedagogického prístupu i pri podávaní vedeckých poznatkov, pochopiteľne, vždy aj dobrou a všeobecne používanou slovenčinou. Toho sa právom dožadujú aj učitelia.

E. Pícha v príspevku O používaní a význame slov kraj a krajina (Slovenská reč, 1989) lexikologicky a lexikograficky analyzoval významy týchto lexém a aj podľa zameniteľnosti a nezameniteľnosti ich významu, ako aj uplatňovania subjektívneho činiteľa pri ich používaní dospel k záveru, že „ich spája síce spoločný pôvod, ale v procese vývinu jazyka nadobudli rozmanité sémantické príznaky rozličnej hierarchickej úrovne, hoci istá sémantická diferenciácia slov *kraj* a *krajina* ešte stále prebieha". Treba súhlasiť, že lexéma *krajina* (česky *země*) sa popri základnom a všeobecne známom a používanom význame v slovenčine (politickými hranicami vymedzené územie) rozvíjaním novších vedeckých odborov ako termín dostáva do nových významových súvislostí pri príslušnej objektivizácii a intelektualizácii jazyka.

Uvedomoval som si stále jasnejšie, že pohyb, ba až prehodnocovanie sémantiky lexémy *krajina* sa odohráva vo výtvarníctve (najmä maliarstve), no najmä v publicistike, a to vari aj z nadmerného vplyvu teórie geo-

grafie, ale najmä ekológie a ochrany prírody; táto oblasť sa v posledných rokoch veľmi vypuklo dostala do popredia záujmu našej verejnosti práve pričinením publicistiky.

A keďže vo svojich vývodoch vychádzam vždy zo základného významu tohto slova v slovenskom jazykovom povedomí veľkej väčšiny nášho národného spoločenstva, uvedomujem si, že súčasný prudký vývin ekológie a publicistiky s nástojčivým záujmom o ochranu prírody a života sa novým obsahom lexémy *krajina* ako termínu spomínaných oblastí dostáva do konfliktu s doterajším prirodzeným jazykovým vedomím. Ten sa náležite prejavil aj mojím odmietnutím jazyka a štýlu učebnice Vlastiveda pre 3. roč. ZŠ. Napokon aj E. Pícha mierne síce a akoby mimochodom uznáva, že „učebnica nie je z jazykovej stránky dokonalá" a na inom mieste v zátvorke spomína „štylistickú neobratnosť" používania termínov a spojení s termínom *krajina.*

2. Nebolo našou povinnosťou zachytiť posun významu v slove *krajina* a postupnosť vývinu v jeho terminologickom využívaní, hoci podľa našej mienky je to nezanedbateľné. Keďže teraz sa to ukazuje veľmi akútne, prispejem i ja niekoľkými zisteniami.

Do živého pohybu sa v novšom vývine slovenčiny dostala lexéma *krajina* vtedy, keď začala sémanticky nahrádzať lexému *príroda.* Ponajprv sa to stalo vo výtvarnom umení, predovšetkým v maliarstve. Krása, rozmanitosť a pôsobivosť prírodných scenérií za romantizmu boli význačným inšpiračným zdrojom lyriky a medzi jej druhmi vždy bola *prírodná lyrika.* V maliarstve už od neskorej gotiky, ale najmä za renesancie na pozadí figurálnych výjavov sa začalo postupne uplatňovať *zobrazovanie prírody.* Súčasný historik sa v článku Najstaršie vyobrazenie Vysokých Tatier (Krásy Slovenska, 1989, č. 5, s. 19) vyjadruje takto: „Ale už na oltári sv. Jakuba v Levoči je vyobrazená skutočná *príroda* ... zobrazenie *prírody* sa začína približovať skutočnosti." (Teda nie *krajiny!)* A takto sa hovorilo a písalo bežne.

Vplyvom cudzej odbornej literatúry sa však používanie výrazu *príroda* v spojení s jej *zobrazovaním* stávalo pre dnešných maliarov a publicistov už nevyhovujúcim. Veľké vzory renesančného umenia a literatúry o ňom sprostredkovali aj rozšírenie talianskeho výrazu *paesaggio* najmä vo francúzskej podobe *paysage;* tieto výrazy našli odraz aj v nemeckom výtvarnom názvosloví a jeho vplyvom sa uplatnili aj v slovanských jazykoch. Preto aj v Slovníku cudzích slov od M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej (1979) sa uvádza výraz *pejsáž* (výsl. *pejzáž*) s významami 1. krajina, 2. krajinka, obraz. Nemecký výraz *Landschaft* s významami 1. kraj, krajina, 2. najbližšie okolie mesta, ale 3. vo výtvarníctve krajina (s čes. „krajina od Mánesa"), ako uvádza Německo-český slovník I—III

(1970), a francúzsky výraz *paysage* sa uplatnili súčasne popri sebe aj **v ruštine** adaptovane ako *landšaft* a *pejzaž;* porov. Veľký rusko-slovenský **slovník** I, III (1960, 1965) so slovenskými ekvivalentmi 1. krajinka, kraj, výzor krajiny, 2. krajina, krajinka (obraz), 3. krajinomaľba, 4. opis prírody. Tieto slovenské ekvivalenty sú príznačné. V ruštine je bežný aj výraz *pejzažist* s významami 1. krajinár, 2. spisovateľ opisujúci prírodu (!) s typickým príkladom charakteristiky Turgeneva: *Turgenev — odin iz lučšich russkich pejzažistov,* pričom v slovenskom pretlmočení sa nepoužil výraz *krajina* ani *krajinár,* ale v zhode s dobrým jazykovým vedomím výraz *príroda: Turgenev je jedným z najlepších opisovateľov prírody.*

V poľštine sú bežné výrazy *pejzaż, pejzażysta,* ale používa sa aj domáci termín *krajobraz* jednak so všeobecným a jednak so špeciálnym významom (maliarska technika) (porov. Mały słownik języka polskiego, 1968, s. 310, 545).

Obdobne je to aj v srbochorvátčine, porov. Rečnik srpskohrvatskoga književnoga jezika I—IV, 1967—1976, v ktorom sa popri lexéme *krajina* 1. pohraničná oblasť nejakého štátu, 2. kraj, pejzáž používa takisto zložením *krajobraz, krajolik* s významom „obraz prírody nejakého kraja", ale aj výraz *pejzaž.* Ako vidieť, v poľštine a srbochorvátčine postupovali svojou vlastnou cestou, kým v slovenčine pri prístupnom (a výhodnom) používaní českej literatúry a z nej osvojeného odporu k cudzím slovám (známy český purizmus) naši výtvarníci aj výtvarní kritici výraz *pejzáž* ako cudzí bez výhrad začali hromadne nahrádzať výrazom *krajinka, krajina* a maliara volajú *krajinárom.* Toto je však iba novší vývin, kým dávnejšie sa v literatúre popri výraze *pejzáž* používal dostatočne názorný výraz *príroda,* prípadne spojenie *obraz prírody, tvárnosť prírody.*.

3. V súčasnosti je používanie výrazu *krajina* v rozličných štylistických spojeniach už módou. Tento výraz sa bez výhrad mechanicky preberá z českého literárneho a umeleckého prostredia, porov. článok M. Janíka Maliar a jeho krajina (Slovensko, č. 8, 1987, s. 24):

Krajina vo svojich dynamických premenách i zdanlivo statickej harmónii, to je dávna inšpirácia slovenských výtvarných umelcov. — (Maliarov) opýtali sme sa na ich maliarsku väzbu s problematikou slovenskej *krajiny.* — (Z výpovede F. Juríka) Vyrástol som v prostredí, kde ešte pracujúci ľudia boli súčasťou *krajiny.* A práve z tohto prostredia vyrastá moja *krajinárska* tvorba.

Uvedieme ešte rozhovor V. Hujíka s jubilujúcim akad. maliarom Ferom Kráľom (Sloboda, 1. 6. 1989, s. 11):

Podstatnú časť svojej tvorby venujete krásam slovenskej prírody. Nekopírujete ju..., ale hľadáte jej dušu, tajomstvá a skryté nádhery. Čo pre vás znamenala a znamená?

— Príroda nie je pre mňa len prostredie, v ktorom žijem, je to svet, ktorý skrýva pre mňa veľa krásy, tajomstiev. Ich odhaľúvaniu venujem veľa úsilia, hľadania. Ustavične sa chodím obnovovať, inšpirovať von *do krajiny.* V nej sa zrodili moje mnohé kompozície, vznikli mnohé myšlienky, úvahy o živote, ktoré potom výtvarne využijem. V nej dostávam odpovede na moje otázky. V nej mi je veľmi dobre. *Krajina* v mojom diele nie je konečný cieľ, je nositeľom mojich životných skúseností a názorov.

Tam, kde by slovenský básnik a umelec bol v minulosti použil spojenie *slovenská príroda,* teraz sa používa spojenie *slovenská krajina* (o Slovenskej krajine sa asi nevie). Ak romantici aj realisti písali o *prírodnom človeku,* teraz sa vyjadrujú o „človekovi, ktorý je súčasťou krajiny". Všimli sme si veľký novinový titulok z kultúrnej rubriky: *Veľký maliar liptovskej krajiny.* Pod mocným skupinovým tlakom súčasný publicista a umelec už nevie napísať o maliarovi Liptova, o krajinárovi Liptova, jemu je bývalá stolica, či župa (i vidiek), územie Liptova už iba krajinou.

V jazykovom vedomí vo všeobecnosti ešte doteraz žije a používa sa výraz *krajinka* ako protiklad aj v maliarstve používaného výrazu *zátišie,* prípadne aj *figurálna maľba.*

Pracovníčka Československej tlačovej kancelárie mi oznamovala: „Pre záujemcov máme k dispozícii nielen fotografie umelcov, politicky činných funkcionárov, politikov a iných, ale aj tisícky pekných *krajiniek* i diapozitívy *krajiniek* vo farbe" (1989).

O archeológovi sa píše v novinách: „Vo voľnom čase... maľoval *krajinky,* starobylé zákutia, sakrálne námety" (1989).

V diele Slovenské výtvarné umenie 1918—1945 od historika umenia M. Várossa (1960) sa o maliarovi Š. Polkorábovi uvádza: „K najkrajším *krajinkám* z tohto obdobia patrí Zimný motív... a výrazná *Krajinka od Prešova* (z r. 1941)". Od maliara Mikuláša Jordána publikuje z r. 1922 obrázok *Krajinka od Kapušian.* Konštatuje, že prvé práce Martina Benku boli *krajinárske.* Roku 1922 čítame o jeho obraze *Krajinka* v študentskom časopise Svojeť takýto komentár: *„Krajinka Benková* je z ovzdušia slovenského..." (s. 86).

Inžinier poľnohospodár z VŠP v Nitre komentuje novinový titulok *Maliar liptovskej krajiny* takto: „Veď *krajina* je Slovensko, nie Liptov!" Ale potom si uvedomuje a doznáva: „Pravda, hovorí sa *krajinka,* mám fotografické zábery pekných *krajiniek.*"

V publicistike z výtvarníctva je už bežný výraz *krajinomaľba.* Pôvodne celkom vyhovujúci výraz *krajinka* sa v nej už zväčša pokladá sa nevy-

hovujúci, iba za deminutívum výrazu *krajina*, teraz už nedôstojného pre umelecký výtvor.

Štefan Žáry v knihe spomienok a esejí Rande s básnikmi (1988) v súvislosti s básnikom E. B. Lukáčom píše (s. 127): „Mne celkom stačí tvoja *krajinomaľba*. Veríme ti aspoň ako básnikovi."

Výraz *krajina* sa približne v takom význame ako u maliarov (a potom publicistov) začal používať aj v geografii (tieto významové sféry sa v slovníku ovplyvňovali navzájom) a nadovšetko v ekológii (náuke zaoberajúcej sa skúmaním vzťahu medzi organizmom a prírodou). Už sa píše aj o *krajinárskej terminologickej sústave* a napr. vo Zvolene na Vysokej škole lesníckej a ochrany lesa už majú aj *Katedru krajinárstva a ochrany lesa.*

Výsledok je teda taký, že sme do slovenčiny adaptovali lexému *krajina* (v češtine má pôvodný význam „malý kraj, drobné územie" — v slovenčine „široká oblasť, celé národné územie") bez výhrad a bez úsilia vyrovnať sa s vlastným jazykovým vedomím a so slovenskou jazykovou tradíciou. Napokon sme si „už nejednu svojskosť v slovenčine pregazdovali", ako dávnejšie napísal spisovateľ F. Hečko (prečo by sme si nemohli obohatiť význam lexémy *krajina* na úkor jej pôvodného významu, keď sa to bez zábran stáva ustavične častejšie?!).

E. Pícha správne zistil, že slovo *kraj* nemožno vždy zamieňať za výraz *krajina*, hoci so subjektivizáciou ich spojenia v texte nemusíme vždy súhlasiť. Spojenie „mestská krajina" (učebnica učí: „Krajinu, kde sú samé budovy, ulice a parky, nazývame mestskou krajinou") pokladáme najmä v učebnici za nezmyselné (azda je aj „dedinská krajina"?), ale E. Pícha píše, že má v istom spojení zmysel, hlavne „ak je učebnica písaná z krajinného a či ekologického hľadiska". Nevieme to pochopiť, najmä keď ide o učebnicu pre 8-ročných žiakov.

4. Nazdávame sa, že sa tu dostatočne ozrejmila uvedená problematika výrazu *krajina* a nevhodnosť jeho nadužívania v učebnici pre 3. ročník ZŠ. Chcem a musím vyjadriť aj pochybnosť pri výbere autorov takejto učebnice, špecialistov zaujatých až za násilné propagovanie novej terminológie z odboru ekológie a ochrany prírody. Slovenské prostredie a naše jazykové vedomie i tradícia sú predsa iné v porovnaní s českými pomermi a kultúrou. To, čo je azda inokedy výhodné, pri spracovaní slovenskej vlastivedy je, pochopiteľne, pochybené. Z nedostatočného intímneho zrastenia so slovenskou prírodou a kultúrou vyplývajú aj jazykovo-štylistické nedostatky. To naše vlastenectvo, akéže vlastne je?

Jozef Štefánik

EŠTE RAZ O NOHEJBALE

V tomto príspevku chceme zaujať stanovisko k doterajším návrhom na zmenu názvu *nohejbal*. Zároveň na opätovné posúdenie predkladáme dva návrhy na medzinárodné pomenovanie tohto športu. Vychádzame tu aj z pozície dlhoročného hráča nohejbalu.

Nohejbal vznikol ako pôvodná hra v roku 1936 v Prahe a tam bol v roku 1961 po prvý raz organizačne začlenený do rámca MV ČSTV. V súčasnosti je nohejbal oficiálnym športovým odvetvím: v ČSSR je registrovaných asi desaťtisíc hráčov, ktorí sú organizovaní v 550 oddieloch (asi 170 na Slovensku). Počet ľudí hrajúcich nohejbal rekreačne je však niekoľkonásobne vyšší.

Viac ako 20 rokov uplynulo od uverejnenia príspevku I. Masára v Kultúre slova, v ktorom autor žiadal zmeniť názov *nohejbal* na iný, vhodnejší. V nasledujúcich rokoch sa viacerí autori usilovali nájsť preň primeranejšie pomenovanie (Masár, 1969, 1973; Kočiš, 1975; Ondrejovič, 1975; Dvonč, 1976, 1986). Z nich iba S. Ondrejovič pripúšťa možnosť prijať termín *nohejbal* do spisovnej slovnej zásoby, a to najmä vzhľadom na jeho rozšírenie a všeobecné používanie.

Slovo *nohejbal* je slangového pôvodu a je utvorené nesystémovo. Vzniklo v českom prostredí analogicky podľa slova *volejbal*, o čom svedčí morféma *-ej-* prenesená zo slova *volejbal*. V Slovníku cudzích slov od M. Ivanovej-Šalingovej — Z. Maníkovej (1983) sa slovo *nohejbal* charakterizuje ako štylisticky príznakové, nespisovné. V Česko-slovenskom slovníku (1979) sa výraz *nohejbal* uvádza ako športový výraz so slovenskými ekvivalentmi *nožný volejbal* a *pozemný volejbal*. Slovník slovenského jazyka (1959—1968) ani Krátky slovník slovenského jazyka (1987) slovo *nohejbal* nezachytávajú.

Všetky doteraz navrhované názvy môžeme rozdeliť do troch skupín podľa závislosti od športu, ku ktorému majú najbližšie:

1. futbal — malý futbal, minifutbal, volejbalový futbal,
2. volejbal — nožný volejbal, pozemný volejbal, futbalový volejbal,
3. tenis — kopaný tenis, futbalový tenis.

S. Ondrejovič uvádza ešte výrazy *nohiš* a *nohbal*. S futbalom má nohejbal spoločnú techniku hry, pri ktorej hráč sa môže dotýkať lopty ktoroukoľvek časťou tela okrem ruky. Rozdiely sú najmä v počte hráčov, v rozmeroch ihriska a charaktere hry. Volejbal má s nohejbalom spoločné rozmery ihriska, umiestnenie siete v strede ihriska (ale s rozdielnou výškou) a výrazy, ktoré pomenúvajú situácie alebo hráčov: *blokár*,

smečiar, nahrávač, *blok, teč, smeč, vybitý blok*... Podobne ako vo **volejbale** ani v nohejbale sa hráč nemôže dotknúť dvakrát za sebou lopty a keď sa hráč dotkne siete, hodnotí sa to ako bod pre súpera. Rozdielny je počet hráčov, výška siete od povrchu ihriska, set v nohejbale sa hrá do 11 bodov a neexistujú tu straty. Hlavný rozdiel je však v spôsobe odrážania lopty hráčmi (rukami, resp. nohami). Tenis má s nohejbalom spoločné jedine umiestnenie siete v strede ihriska, pričom jej výška od povrchu ihriska je odlišná.

Ukazuje sa, že hra nohejbal má najviac spoločných čŕt s volejbalom, najmenej s tenisom, preto by sa z navrhovaných pomenovaní mali vylúčiť označenia *kopaný tenis* a *fútbalový tenis.* Názvy z prvej skupiny vznikli z nedorozumenia. *Minifutbal* a *malý futbal* sú bežne používané názvy pre futbal, ktorý sa hrá na ihrisku s približne hádzanárskými rozmermi a so štyrmi, resp. piatimi hráčmi. Názvy *volejbalový futbal, nožný volejbal, pozemný volejbal* a *futbalový volejbal* podľa nás nevyhovujú preto, lebo implikujú vlastne používanie rúk pri hre (čo je charakteristické práve pre volejbal). Rozdiel v spôsobe odrážania lopty hráčmi pokladáme za natoľko podstatný, že prakticky vylučujeme možnosť použitia slova *volejbal* pri tvorbe názvu tohto športu. Výraz *nohiš* je silno slangový. Medzi hráčmi a priaznivcami nohejbalu sme výraz *nohbal,* ktorý uvádza S. Ondrejovič, počas viac ako desaťročnej aktívnej činnosti nezistili.

Na základe vyššie uvedených faktov a vzhľadom na zaužívanosť a tradíciu, ktorú termín *nohejbal* u nás má, sa domnievame, že slovo *nohejbal* je potrebné prijať do spisovnej slovnej zásoby, a to i napriek jeho slangovému pôvodu a nesystémovému spôsobu utvorenia. Tlmočíme tak nielen náš názor, ale aj názor mnohých nohejbalistov a trénerov.

Druhá časť nášho príspevku súvisí s medzinárodným pomenovaním nohejbalu. Medzinárodná federácia nohejbalu (IFTA) vznikla v r. 1987. Jej členmi sú ČSSR, Švajčiarsko, NSR, Grécko, Anglicko, Taliansko, Dánsko a Maďarsko. V blízkej budúcnosti by do federácie mali vstúpiť Rumunsko, ZSSR, USA, Argentína, Brazília a Francúzsko. Prvé majstrovstvá sveta v nohejbale sa majú uskutočniť v roku 1990. Vtedy sa definitívne rozhodne aj o medzinárodnom názve tohto športu. Zatiaľ sa používa anglický termín *footbal tennis* a jeho nemecký ekvivalent *Fussball-tennis.* Domnievame sa, že z výkladu, ktorý sme uviedli, neadekvátnosť uvedených pomenovaní je viac ako zreteľná.

Po analýze viacerých ponúkaných možností predkladáme na posúdenie dva návrhy.

Z tlačovej besedy o československom nohejbale (Kilian, 1989) vyplynulo stanovisko výboru nohejbalového zväzu, ktorý navrhuje prijať ter-

mín *nohejbal* v medzinárodnom rozsahu. Za jeho akceptovanie hovorí jednak jeho viac než 50-ročná tradícia u nás, jednak to, že IFTA (s malými výnimkami) prijala československé pravidlá nohejbalu za medzinárodne platné. Proti hovorí jeho nedostatočná významová priezračnosť pre cudzincov.

Druhý návrh, ktorý predkladáme na posúdenie, je názov *courtball* s anglickou výslovnosťou [ko:tbo:l]; je to náš vlastný návrh. Utvorili sme ho ako zloženinu anglických slov *court* (s významom „ihrisko, dvorec, kurt") a *ball* (lopta). Nazdávame sa, že uvedené pomenovanie je aj dostatočne významovo priezračné. Svojou stavbou sa zaraďuje k ostatným športovým termínom, napr. *basketball, volleyball, football, softball* a pod. V prípade jeho prijatia medzinárodnou federáciou nohejbalu by mohol vzniknúť slovenský variant *kurtbal*. V spisovnej slovnej zásobe by potom existovali dva rovnocenné názvy *nohejbal* a *kurtbal*. Vznikla by podobná situácia, aká je napr. v českom jazyku pri športových termínoch *košíková (basketbal), odbíjená (volejbal)* či *kopaná (futbal)*. Záležalo by na medzinárodnom rozšírení nohejbalu a na používateľoch jazyka, ktorý z názvov by sa stal produktívnejší.

Vzhľadom na aktuálnosť uvedenej problematiky pokladáme za vhodné, aby sa jazykovedci i športovci vyjadrili k návrhu hodnotiť slovo *nohejbal* v slovenčine ako spisovné a k navrhovaným medzinárodným názvom *nohejbal*, resp. *courtball*.

Literatúra

Česko-slovenský slovník. Red. G. Horák. Bratislava, Veda 1979. 792 s.
DVONČ, L.: Čo s nohejbalom? Nedeľná Pravda, *9*, 1976, č. 30, s. 6.
DVONČ, L.: Športové výrazy so zakončením na *-bal* v spisovnej slovenčine. Kultúra slova, *7*, 1986, s. 238—243.
IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. — MANÍKOVÁ, Z.: Slovník cudzích slov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979, s. 613.
KILIAN, V.: Nad sieťou po novom. Šport, 7. 2. 1989, s. 6.
KOČIŠ, F.: *Nožný volejbal*. Slovenská reč, *40*, 1975, s. 239—240.
MASÁR, I.: *Nohejbal?* Kultúra slova, *3*, 1969, s. 188.
MASÁR, I.: *Nohejbal* alebo hľadanie súceho názvu. Večerník, 7. 12. 1973, s. 5.
ONDREJOVIČ, S.: *Nohejbal*. Slovenská reč, *40*, 1975, s. 107—108.

Životné jubileum profesora Jána Horeckého

8. januára 1990 oslávil sedemdesiate narodeniny profesor všeobecnej jazykovedy PhDr. Ján Horecký, DrSc., najvýraznejší zjav súčasnej slovenskej jazykovedy. Ako 29-ročný vydáva svoju *Fonológiu latinčiny* a odvtedy sa stáva stálicou vo hviezdnom priestore slovenskej jazykovedy. Dnes má za sebou rozsiahle a mnohostranné dielo, o ktorom vydávajú presné svedectvo súpisy jeho publikovaných prác (vyšli v Jazykovednom časopise, *21, 1970; 30,* 1989 a v Jazykovedných štúdiách, *15,* 1980), ale aj neobvykle veľký počet žiakov a nasledovníkov, ktorí pracujú v slovakistike, slavistike, všeobecnej jazykovede a v iných oblastiach súvisiacich s jazykovedou. Vedecká a pedagogická činnosť prof. J. Horeckého bola vždy vyvážená, od začiatku bolo preňho prirodzené odovzdávať svoje vedomosti a skúsenosti ďalej, podporovať odborný rast ďalších generácií lingvistov na Slovensku.

Pripomeňme si niektoré životopisné údaje. Prof. J. Horecký je rodák i obyvateľ Stupavy. Z nej sa však neraz rozbehol do sveta — na západ (najďalej do Kanady) i na východ (najďalej do Číny). Pravda, nikdy nie nadlho, spravidla len na konferencie, kongresy či prednáškové turné podľa požiadaviek pozývajúcich inštitúcií. Veď ináč by sotva mohol uspokojiť ten bezpočet stálych a náhodných konzultujúcich, ašpirantov, stážistov, spolupracovníkov a žiakov, ktorí si zvykli, že je pre nich vždy k dispozícii. Vyrástol teda doma. Aké to však boli sily a stimuly, ktoré mu umožnili vyrásť na vynikajúceho reprezentanta modernej jazykovedy na Slovensku, na vedeckú osobnosť známu a uznávanú nielen v ČSSR, ale aj v zahraničí? Gymnázium absolvoval v Bratislave, takisto aj univerzitu (klasickú a slovanskú filológiu). Na univerzite sa stal jedným z trojice študentov, ktorým sa prof. J. M. Kořínek venoval individuálne. Nie po prvýkrát sme svedkami toho, a nemyslíme pritom len na bádateľov minulosti, pre ktorých bola znalosť klasických jazykov samozrejmá, že štúdium mŕtvych jazykov poskytuje budúcim bádateľom významný základ aj pri výskume živých jazykov. Prof. J. Horecký je toho jasným príkladom.

Je len prirodzené, že jubilant začal výskumne pracovať v odbore klasickej filológie; z tejto oblasti publikoval v 40. rokoch štúdie a už spomínanú prvú knižnú monografiu *Fonológia latinčiny* (1949), v ktorej harmonicky spojil princípy klasickej filológie s inšpiráciami kodanskej a pražskej štrukturalistickej školy. Súčasne začal pestovať aj slovakistiku, čo vyplývalo nielen z jeho študijného zamerania, ale aj pracovného zaradenia. Hneď po štúdiách (1943) nastúpil totiž na akademické jzykovedné pracovisko, kde bez prerušenia pôsobí doteraz. Nie je ťažké vypočítať, že o tri roky by to už bolo 50 rokov v službách Akadémie, čo si už samo osebe zasluhuje uznanie a obdiv. No pritom my všetci, čo prof. Horeckého poznáme, vieme, že nejde o vedca, ktorý by svoje dielo uzatváral, či nebodaj ovenčený vavrínmi sa chystal na zaslúžený odpočinok, lež o vedca, ktorý je na vrchole svojej vedeckej dráhy, ktorý

s neustávajúcou energiou otvára nové témy a perspektívy slovenskej jazykovedy, zapĺňa biele miesta na mape jazyka (je až symbolické, že jednou z jeho najnovších tém sú „lakúny", miesta, ktoré ostávajú v jazykoch z rôznych dôvodov prázdne), nezmenšeným tempom pokračuje vo výskumnej, pedagogickej a organizátorskej práci a svojím neopakovateľným, antiautoritárskym spôsobom vedie svoj tím pri práci na ďalších výskumných úlohách.

Ku klasickej filológii, k svojej starej láske, sa vracal aj v neskorších rokoch. Najnovšie svoje klasické vzdelanie i slovakistické skúsenosti musel preukázať v trochu vzrušenej diskusii o prepise antických mien do slovenčiny. Zasiahol do nej vecne a kvalifikovane, napokon tak ako vždy. Z vystúpení prof. Horeckého sa možno učiť nielen systémovosti a systematickosti myslenia a argumentácie, hĺbke a šírke vedomostí, jeho prehľadu i nadhľadu, schopnosti vystihnúť podstatu veci alebo sporu i odhaliť to, čo je nepodstatné, ale aj kultúre a etike diskusie a rešpektu k názorom iných. S tým do istej miery súvisí aj jeho štýl, ktorý si vypracoval: je bez pátosu a kvetnatých metafor či rozmeľňujúcich digresií, ale nechýbajú mu pôsobivé obrazy a koncíznosť, ktorými dosahuje presnosť a eleganciu výrazu pri tlmočení svojich myšlienok.

Už od začiatku profesionálnej dráhy zaujala prof. Horeckého terminológia. Medzi klasické diela slovenskej jazykovedy patrí jeho práca *Základy slovenskej terminológie* z r. 1956, po ktorej však v rozvíjaní základov terminológie pokračuje ďalej, buduje teóriu terminológie na vyššej úrovni. Pozornosť obracia k pomenúvacím typom, motivácii, spresňuje vzťah pojmu a termínu, obsahu a formy termínu atď. Jeho skúsenosti z teoretickej i praktickej (poradenskej) terminologickej práce sa zúročili aj pri príprave mnohojazyčného *Slovníka slovanské lingvistické terminologie* (1977—1979), v činnosti v rôznych medzinárodných terminologických komisiách a spoločnostiach a napokon aj na „terminologickom" turné v ČLR.

Mnoho pozornosti venoval tvoreniu slov. Sformuloval osobitnú teóriu, ktorej základnými textami nie sú len knihy *Slovotvorná sústava slovenčiny* (1956) a *Morfematická štruktúra slovenčiny* (1964), ale aj novšie články o sociológii tvorenia slov, kalkovaní, neologizácii, analogickej nominácii atď., ktoré ešte nenašli svoju syntézu. Učebnica *Súčasný slovenský jazyk. Lexikológia* (1980), ktorú vydal v spoluautorstve, túto úlohu plní len čiastočne.

Prof. J. Horecký bol priekopníkom aj na mnohých ďalších poliach výskumu. Položil základy toho smeru slovenskej fonológie, ktorý sa inšpiroval generatívnymi podnetmi. Uznáva sa za tvorcu matematickej jazykovedy v ČSSR (E. Hajičová), a to nielen ako autor *Úvodu do matematickej jazykovedy* z r. 1969, ale najmä ako autor štúdií o modeloch a modelovaní v jazykovede.

J. Horecký v značnom rozsahu rozvinul teoretický a metodologický výskum jazyka na Slovensku. Teoretický Jazykovedný časopis sa pod jeho vedením vyprofiloval na skutočne moderný časopis publikujúci pracovné výsledky zo všeobecnej jazykovedy. Jeho samého najviac zaujala podstata jazyka a komunikácie, systémovosti jazykovej stavby, znaku a znakovosti, vzťahu jazyka a vedomia i jazyka a spoločnosti, ale neobišiel ani problémy glotogenézy. Prof. J. Horecký sa pritom veľa inšpiroval zahraničnou literatúrou, ktorú pravidelne komentoval v recenziách a polemických úvahách. Zahraničné koncepcie a teórie jazyka však často dotváral, rozvíjal, preveroval ich nosnosť na slovenskom materiáli. Rozpracúval i problematiku marxistickej jazykovedy. Svoje výklady

v štúdiách a prednáškach a napokon ani v polemických článkoch s rôznymi nemarxistickými výkladmi jazyka (a sveta) nikdy primárne neodvodzoval z citátov a téz klasikov či z ich násilnej aplikácie v oblasti jazyka. Východiskom i konečnou inštanciou jeho hypotéz a teórií boli preňho fakty živého jazyka interpretované z pevných svetonázorových pozícií.

Synchrónny prierez teoretickými náhľadmi a metódami vedeckej analýzy jazyka poskytuje vysokoškolská učebnica prof. Horeckého *Základy jazykovedy* (1978), v ktorej sa vedie diskusia o mnohých otázkach všeobecnej jazykovedy. Na ňu koncepčne nadväzuje ďalšia kniha *Vývin a teória jazyka* (1983). Obidve sú koncipované tak, aby nielen sprostredkúvali poznatky z modernej jazykovedy, ale aby aj podnecovali a rozvíjali lingvistické myslenie adeptov jazykovedy.

Prof. J. Horecký je tvorcom novej teórie spisovného, vlastne národného jazyka a jazykovej kultúry, v ktorej sa pokúsil vystihnúť našu jazykovú situáciu diferencovanejšie a to so zreteľom na reálny stav v úze spisovného jazyka. V oblasti jazykovej kultúry má J. Horecký už dávne zásluhy, o čom svedčí aj jeho kniha *Kultúra slovenského slova* (1956, 1958). V tejto práci rovnakou intenzitou pokračuje aj dnes. Zúčastnil sa aj na viacerých slovníkových prácach, na príprave *Slovníka slovenského jazyka* a neskoršie spolupracoval pri tvorbe ďalších lexikografických diel. Možno práve z toho pramení jeho postoj pri posudzovaní jazykových javov z hľadiska jazykovej kultúry, ktorý sa mnohým zdá liberálny či dokonca benevolentný. Domnievame sa však, že vyplýva skôr z dokonalého poznania jazyka a mohli by sme povedať z pokory pred zázrakom jazyka, ktorého mechanizmus je neobyčajne zložitý a jemný a len veľmi ťažko odokrýva svoje tajomstvá. J. Horecký vie, že používanie jazyka možno regulovať len s najväčšou opatrnosťou. Je presvedčený, že treba poznávať nielen jazykový systém, ale aj jeho okolie, nielen ústrojenstvo jazyka, ale prihliadať aj na výsledky jazykotvornej a textotvornej práce. Dobrá regulácia jazyka predpokladá teda stále hlbšie prenikanie do tajov jazyka, ale aj rešpektovanie jeho dynamiky, jeho pohybu v kontakte so sociálnym pohybom.

Aspoň v krátkosti spomeňme ešte jeho práce z oblasti štylistiky a rétoriky (do tlače pripravil prácu *Argumentačný a polemický text*), kontrastívny výskum jazykov, najmä slovenčiny a češtiny a slovenčiny a maďarčiny, veľkú autorskú účasť v pripravovanej *Encyklopédii jazykovedy*, členstvo v redakčných radách viacerých domácich i zahraničných časopisov, vedeckých orgánoch a komisiách, jeho politickú a kultúrnu angažovanosť, časté prednášky v jazykovedných spoločnostiach, jeho organizačnú činnosť — dlhé roky bol zástupcom riaditeľa Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, predsedom Združenia slovenských jazykovedcov pri SAV, ako profesor všeobecnej jazykovedy prednášal na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove, na Katedre žurnalistiky FF UK v Bratislave, istý čas bol aj vedúcim Katedry slovenského jazyka na PF v Nitre.

Prof. J. Horecký nie je len autorom individuálnych monografií, otvárajúcich cesty na istom výskumnom úseku či syntetizujúcich poznatky z niektorej oblasti jazykovedného výskumu alebo podávajúcich populárny obraz o najnovších výskumoch v jazykovede. Preukázal veľký zmysel pre kolektívnu prácu, azda najpregnantnejšie pri vedení kolektívu, ktorý vypracoval monografiu *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* (1989).

Ak prvú polovicu 80. rokov by sme mohli u nášho jubilanta označiť ako

„sémantickú", v ich druhej polovici nachádzame ohlas komunikačno-pragmatického obratu, ku ktorému došlo v súčasnej svetovej jazykovede. V jeho článkoch sa objavujú nové témy sociolingvistické (problematika jazykovej situácie, slovenčiny v súčasnej komunikáci), psycholingvistické (otázky jazykového vedomia, konceptuálnych systémov), pragmatické, komunikatívne (verbálne správanie, výpovedné akty) atď.

Roky prof. Horeckému pridávajú na rozhľade a skúsenostiach a ani v najmenšom mu neuberajú na vlastnostiach charakteristických pre vedca, ktorý je na vrchole svojich tvorivých schopností. Oprávnene sa teda tešíme na jeho ďalšie cenné a zaujímavé štúdie a pri jeho životnom jubileu mu želáme veľa zdravia a neutíchajúceho pracovného elánu, aby ešte dlho mohol stáť na poprednom mieste v našej jazykovede a naplnil svoje pracovné plány.

S. Ondrejovič

Jubileum Adriany Ferenčíkovej

Začiatkom roka 1990 sa dožíva významného životného jubilea ďalšia predstaviteľka súčasnej profilujúcej generácie slovenských jazykovedcov, samostatná vedecká pracovníčka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV A. Ferenčíková. Narodila sa 5. 1. 1940 v Ležiachove (okr. Martin). Po maturite na Jedenásťročnej strednej škole v Kláštore pod Znievom (r. 1957) študovala v r. 1957—1962 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave odbor slovenský jazyk — taliansky jazyk. Už pred jej absolvovaním však pracovala; posledný ročník (na základe rozhodnutia Povereníctva školstva) študovala popri zamestnaní. Od 1. 10. 1961 bola na študijnom pobyte vo vtedajšom Ústave slovenského jazyka SAV. Od 1. 10. 1967 do 30. 9. 1970 bola internou vedeckou aspirantkou svojho materského pracoviska v odbore slovenský jazyk (dejiny jazyka a dialektológia), potom vedeckou asistentkou. R. 1976 obhájila kandidátsku dizertáciu *Časové podraďovacie súvetie v slovenských nárečiach* a získala hodnosť kandidátky filologických vied. Od 1. 11. 1976 do 31. 10. 1979 na základe dohody medzi Ministerstvom školstva SSR a Predsedníctvom SAV pôsobila ako lektorka slovenského jazyka v Neapole (Istituto Universitario Orientale). Po návrate z Talianska opäť pracuje v dialektologickom oddelení JÚĽŠ SAV.

V centre bádateľských záujmov A. Ferenčíkovej stojí sústredený a komplexný výskum zemepisne diferencovaných javov všetkých rovín slovenských nárečí. Štúdiu tejto existenčnej formy národného jazyka sa venuje od začiatku svojej výskumnej činnosti; v istom zmysle ju motivovala externá spolupráca s dialektológmi už počas vysokoškolského štúdia. Excerpovala materiál z Dotazníka na výskum slovenských nárečí I (autori E. Pauliny a J. Štolc) a vyhotovila množstvo veľkých pracovných máp pre pripravovaný *Atlas slovenského jazyka.* K tejto práci pristupovala s nevšedným záujmom a zaujatím. Poznatky o územnej diferenciácii jednotlivých hláskových javov a členení ná-

rečových areálov, ktoré pri tejto práci získala, vedela zúročiť v neskorších **rokoch** pri vlastnej vedeckej práci. Už počas študijného pobytu začala autorsky spolupracovať na tvorbe I. zväzku Atlasu slovenského jazyka. Vypracovala 74 máp a príslušných komentárov do šiestich sérií (reflexy za **a, *ьja* i **ěja, *ę* a problematiku kvantity z vokalizmu, zmenu spoluhlások *ť, ď, t, d, c, dz* a skupín *tl, dl* z konsonantizmu) a stala sa „najväčšou" autorkou I. zväzku ASJ. Kvantita i kvalita jej účasti na tvorbe tohto kolektívneho diela je nesporná; ak sa autorstvo máp (i niekoľkých kapitol v indexovej časti diela) hodnotí len ako spolupráca, je to istý paradox. Na tomto mieste treba pripomenúť i nemalý (doteraz anonymný, a preto neznámy) podiel A. Ferenčíkovej pri príprave mapovej časti II. zväzku ASJ (Flexia, autor J. Štolc) do tlače. Konfrontácia údajov komentárovej časti tohto zväzku (vyšla o tri roky skôr ako mapová) s legendami máp a pod. nebola jednoduchá.

A. Ferenčíková svojimi terénnymi výskumami vytvárala predpoklady aj na tvorbu ďalších jazykovozemepisných projektov. V pätnástich lokalitách koncízne vyplnila dotazníky a získala východiskový materiál pre 3. a 4. zväzok ASJ (Tvorenie slov, Lexika), spracúvala aj rozsiahly dotazník pre Slovanský jazykový atlas. V poslednom čase reprezentuje slovenskú dialektológiu v Medzinárodnom redakčnom kolégiu tohto diela.

Problematiku spracúvanú v I. zväzku ASJ predstavila aj v niekoľkých samostatných štúdiách. Už prvý publikovaný príspevok A. Ferenčíkovej *(K výkladu platnosti rytmického zákona v slovesných tvaroch typu kúpia, súdia v stredoslovenských nárečiach,* 1965) naznačil, že slovenská dialektológia získala bádateľa s nevšednou schopnosťou presne analyzovať široký východiskový materiál a formulovať originálne závery. Prvá štúdia autorky bola netradične zrelá; skoro o dvadsať rokov neskôr vyšla (s drobnými korektúrami) v nemeckej verzii v zborníku Recueil linguistique de Bratislava (1984). Z atlasového materiálu vychádza aj štúdia *Striednice e, a za psl. ę v číslovkách päť, deväť* (1969).

Na začiatku sedemdesiatych rokov sa ťažisko výskumnej práce A. Ferenčíkovej presunulo do oblasti syntaxe. V tom období intenzívne pripravovala kandidátsku dizertáciu o časovom podraďovacom súvetí. Výsledky výskumov situácie v slovenských nárečiach predstavila v niekoľkých parciálnych štúdiách, v ktorých sú vždy zreteľné konfrontácie so stavom v iných slovanských nárečiach (jazykoch). Dôkazom toho sú štúdie *Časová spojka čím a jej prefixované varianty v slovenčine* (1972), *Slovenská časová spojka než, lež v slovanskom kontexte* (1973), *Časové súvetie s významom časového zaradenia opakovaného deja* (1977). V tomto období pripravila (v spoluautorstve s J. Oravcom) *Inventár syntaktických javov v slovenských nárečiach* (cyklostylom ho vydal JÚĽŠ SAV r. 1974), inštruktívne predstavujúci syntakticky územne diferencované javy slovenského jazyka. Knižná podoba autorkinej kandidátskej práce vyšla desať rokov po jej obhájení. Monografia *Časové podraďovacie súvetie v slovenských nárečiach* (1986) je z viacerých aspektov priekopnícka. Je to prvá knižná práca o problematike slovenskej nárečovej syntaxe. A. Ferenčíková v nej presvedčivou a dôkladnou formálnou aj významovou analýzou dokladového materiálu ukázala, že slovenské nárečia ako celok majú dobre rozvitý systém časového podraďovacieho súvetia. Vyjadrujú takmer všetky odtienky časového vzťahu dvoch dejov, ktoré sa syntakticky stvárňujú v spisovnom jazyku, a na tento cieľ majú bohatý súbor výrazových prostriedkov.

V poslednom desaťročí A. Ferenčíková venuje pozornosť rozpracúvaniu otázok nárečovej lexikológie, sémantiky a lexikografie. Je autorkou a členkou internej redakcie *Slovníka slovenských nárečí*. V súlade so svojím výskumným zameraním rieši najmä komplex problémov súvisiacich so spracúvaním zemepisne diferencovaných gramatických slov v celonárodnom nárečovom slovníku. Výraznou mierou participovala na príprave koncepcie predstavenej v ukážkovom zväzku Slovníka slovenských nárečí. Lexikologicko-lexikografický aspekt je zreteľný napr. v štúdiách *Gramatické slová v SSN* (1980), *Významová členitosť výrazových prostriedkov a geografické hľadisko* (1984), *Niektoré aspekty spracovania gramatických slov* (1986). Do tejto skupiny štúdií možno zaradiť aj práce venované sémantickým analýzam častíc, a to štúdie *O čiastkových významoch častice už v slovenských nárečiach* (1981), *Významová analýza častice azda/ozdaj z územného aspektu* (1982), *Častice vyjadrujúce pravdepodobnosť a približnosť v slovenských nárečiach* (1984). Viaceré z autorkiných prác odzneli na domácich a zahraničných konferenciách. Všetky nesú pečať autorkinej tvorivej akríbie, dobrej znalosti východiskového materiálu a príslušnej literatúry. Sú to doklady vyspelého bádateľského prístupu, prevyšujúceho niektoré prístupy parafrázujúcich prehľadov či „prechádzok" po inšpirujúcej inojazyčnej literatúre, vyrastajúce z presvedčenia o nezastupiteľnosti dialektológie (a jej tzv. materiálových prác) pri štúdiu a interpretácii mnohoaspektových problémov útvarov národného jazyka.

Kompletná bibliografia A. Ferenčíkovej predstavuje aj ďalšie oblasti jej výskumných a pracovných záujmov. Vyslovovala sa k otázkam jazykovej kultúry (r. 1968 prispievala do jazykovej rubriky denníka Ľud nazvanej Zrnko slovenčiny), prihovárala sa aj poslucháčom Jazykovej poradne Čs. rozhlasu. Už r. 1967 pripravila výber ukážok stredoslovenských, západoslovenských i východoslovenských nárečí na platni určenej pre základné školy.

A. Ferenčíková patrí medzi popredných slovenských prekladateľov. Jej znalosť taliančiny bezprostredne po absolvovaní štúdia bola v našom kontexte mimoriadna; prvé preklady poézie publikovala už r. 1963. Okrem časopiseckých titulov má na svojom konte i viaceré knižné práce (L. Pirandello, Svadobná noc a iné poviedky; F. de Holanda, Rozhovory s Michelangelom; preklady sicílskych rozprávok i talianskej ľúbostnej poézie a i.). Vrcholom jej prekladateľského úsilia bude zaiste pripravované slovenské vydanie diela U. Eca Meno ruže.

S uznaním treba pripomenúť aj organizátorskú a spoločenskú činnosť A. Ferenčíkovej v JÚĽŠ SAV. Pracovala vo viacerých funkciách v ROH, od r. 1985 je členkou výboru Slovenskej jazykovednej spoločnosti a od r. 1986 členkou redakčnej rady časopisu Kultúra slova.

Do ďalších rokov našej jubilantke úprimne želáme pracovnú i ľudskú pohodu, nehatený rozlet vedeckej akríbie a tvorivej invencie a najmä dobré zdravie, aby mohla naplniť všetky svoje výskumné i osobné méty a predsavzatia.

I. Ripka

Súpis prác Adriany Ferenčíkovej za roky 1965–1988

Bibliografia jazykovedných prác A. Ferenčíkovej je usporiadaná chronologicky a v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov: najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce a vedecké štúdie v odborných jazykovedných časopisoch a zborníkoch, za nimi (menším typom písma, petitom) články, recenzie, drobné príspevky, správy. Drobné príspevky rovnakého charakteru, ktoré v tom istom roku vyšli v tom istom časopise alebo v tej istej publikácii, sa uvádzajú súhrnne v jednom hesle (hniezdujú sa). Pripojená je spolupráca, prekladateľská a redakčná činnosť.

1965

K výkladu platnosti rytmického zákona v slovesných tvaroch typu *kúpia, súdia* v stredoslovenských nárečiach. — Jazykovedný časopis, *16*, 1965, s. 51—61.

1966

Postavenie *mimo hry*, nie „mimo hru". *Lata — latka*, nie „latka". — Kultúrny život, *21*, 1966, č. 46, s. 5.

Vrkoč, alebo *cop*? — In: Jazyková poradňa. 4. Red. G. Horák — J. Ružička. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1966, s. 28—29. — Tamže: Význam slov *šikovný, šikovne* a *vrtký, vrtko* (s. 384—385). — *Utorok*, nie „útorok" (s. 430—431).

1967

Slovenské nárečia, školská gramoplatňa pre ZDŠ. Stredoslovenské nárečia: Turčianska Blatnica — Párnica — Lišov. Západoslovenské nárečia: Kovarce. — 2. strana: Západoslovenské nárečia: Brvnište — Hrnčiarovce. Východoslovenské nárečia: Spišské Tomášovce — Nemcovce — Bánovce nad Ondavou. Praha, Supraphon 1967. Č. platne 049 9999. + Sprievodný text ku gramofónovej platni Slovenské nárečia. Praha, Učebné pomôcky 1967. 8°. 27, 3 s.

Smolenická konferencia o kultúre spisovnej slovenčiny. — Slovenská reč, *32*, 1967, s. 196—173 (správa o konferencii o kultúre spisovnej slovenčiny, konanej v dňoch 5.—7. 12. 1966 v Smoleniciach).

1968

Tabuľa a *platňa*. — Ľud, 26. 1. 1968, s. 5. — Tamže: *Opravdu? Naozaj!* (27. 1., s. 5). — *Tvorivé schopnosti* (28. 1., s. 5). — *Mravec — mravčí* (30. 1., s. 3). — *Ozvena, ohlas*, nie „odozva" (2. 2., s. 5). — *Myseľ* a *výmysel* (9. 2., s. 5). — Ach, tie strely! (10. 2., s. 5). — *Hladiť* a *hľadieť* (11. 2., s. 5). — *Polovník* a *poľovník* (13. 2., s. 3). — *Zvyšok*, nie „zbytok" (14. 2., s. 5). — *Čierny, černejší* (15. 2., s. 5). — *Schopnosť vsakovať — nasiakavosť* (16. 2., s. 5). — „Cez to všetko"? (17. 2., s. 5). — *Sebec, sebecký* (18. 2., s. 5). — *Cez prestávku*, nie „v prestávke" (21. 2., s. 5). — „Odporilo sa mi?" (22. 2., s. 5). — Koľkože krížikov už máte na chrbte? (23. 2., s. 5). — *Poslucháčka — poslucháčok* (24. 2., s. 5). — *Klinec — klinček* (25. 2., s. 5). — Ešte o klinčekoch (27. 2., s. 3). — *Východiskový*, nie „východzí" (28. 2., s. 5). — Ako sa skloňujú mená na *-us*? (29. 2., s. 5). — *Práve*, či „zrovna"? (1. 3., s. 5). — „Merítko" nie je slovenské slovo (2. 3., s. 5). — *Taký veľký*, nie „tak veľký" (3. 3., s. 5). — *Obyvateľ Puly — Pulan* (5. 3., s. 7). — Čože je to za prekrásne vtáča? (7. 3., s. 5). — O spore a o „krížku" (8. 3., s. 5). — *Spojivo*, nie „pojítko" (9. 3., s. 5). — Za správnu vec správnym slovom (10. 3., s. 5). — *O týždeň* a *za týždeň* (12. 3., s. 3). — O jednom nevhodnom slove (13. 3., s. 5). — $X + Y = Z$ (14. 3., s. 5). — Pozor na predložky *v* a *na* (15. 3., s. 5). — *Zúčastniť sa na dačom* (16. 3., s. 5). — O reči dieťaťa a koze rohatej (17. 3., s. 5). — *Čo*

možno *opísať* a čo *odpísať?* (20. 3., s. 5). — *Vasil,* alebo *Vasiľ?* (21. 3., s. 5). — *Po prvé* — kedy áno, kedy nie (22. 3., s. 5). — Odoberáte Kultúru slova? (23. 3., s. 5). — Ešte o frazeologickom spojení (24. 3., s. 5). — Zastarané slovo (26. 3., s. 3). — Čo značí slovo *naskutku?* (27. 3., s. 5). — *Za demokratickosť a kritickosť* (28. 3., s. 5). — Listujeme v Kultúre slova (29. 3., s. 5). — Nepíšte *ľ* tam, kde nepatrí (30. 3., s. 5). — *Krížik, funus a amen* (31. 3., s. 5). — *O lavici na lavici* (2. 4., s. 3). — Dnes o jednom geometrickom útvare (3. 4., s. 5). — Martinčania, bráňte sa! (4. 4., s. 5). — O jednom hybridnom výraze (5. 4., s. 5). — *Námestník,* nie „námestok" (6. 4., s. 5). — *Trápia nás pálčivé problémy* (7. 4., s. 5). — Znovu o predložke *mimo* (1. 6., s. 5). — Dnes o *posilňovaní* a *silení* (2. 6., s. 5). — *Strážky* a ich druhý pád (4. 6., s. 3). — Skloňujete správne mesto *Šaľa?* (5. 6., s. 7). — *Na každú príležitosť* (6. 6., s. 5). — *V závode,* nie „na závode" (7. 6., s. 5). — O nesprávnom použití príslovky *ďaleko* (8. 6., s. 5). — *Na počesť vzbury v Kragujevci* (14. 6., s. 5). — O päťročnom krokodílovi a o jednom filme (15. 6., s. 5). — Každý železničiar čitateľom Zelenej cesty (16. 6., s. 5). — O fronte a jeho rode (18. 6., s. 3). — *Dosiaľ, posiaľ, doteraz* (19. 6., s. 7). — Čím si pripíjate? (20. 6., s. 5). — *Ako, ako, ako* (21. 6., s. 5). — O predložke *vnútri* (22. 6., s. 7). — Druhý pád a rytmický zákon (23. 6., s. 5). — „Ovšem" = *pravda, pravdaže* (25. 6., s. 3). — Nepotrebná výpožička (26. 6., s. 7). — Radšej *hrýzť* ako „kúsať" (27. 6., s. 5). — Chýba nám jazykový cit? (28. 6., s. 5). — *Kto išiel dolu kopcom?* (30. 6., s. 5). — *Vlak je pripravený na odchod* (2. 7., s. 3). — *Čo sa začne, to sa aj skončí* (7. 7., s. 5). — *Po pracovnom čase pracujeme nad čas* (10. 7., s. 7). — Aj slovosled mení význam (11. 7., s. 5). — Odpoveď čitateľovi (12. 7., s. 5). — *Nie je šváb ako Šváb* (13. 7., s. 5). — *O smole, živici* a „pryskyrici" (14. 7., s. 5). — *Naobedovať sa,* nie „poobedovať" (16. 7., s. 3). — *Kto bude poslancom?* (17. 7., s. 5).

1969

La cultura linguistica negli ultimi cinquant'anni di sviluppo della lingua letteraria slovaca. [Jazyková kultúra za posledných päťdesiat rokov spisovnej slovenčiny.] — Mondo slavo, *1,* 1969, s. 69—84.

Striednice *e, a* za psl. *ę* v číslovkách *päť, deväť.* — In: Jazykovedné štúdie. 10. Štolcov zborník. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1969, s. 64—68.

O slovenskej reči v Juhoslávii. [Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii. 1. Bratislava 1968.] — In: Matičné čítanie, *2,* 1969, č. 1, s. 8 (rec.).

Novotvar *písačkár* — výsledok jazykovej tvorivosti prekladateľa. — Kultúra slova, *3,* 1969, s. 268—269.

1971

Jazykovedná problematika v krajovom zborníku. [Liptov. 1. Vlastivedný zborník. Martin 1970.] — In: Slovenská reč, *36,* 1971, s. 384—385 (rec.).

Latka, nie „latka". — In: 1 000 poučení zo spisovnej slovenčiny. Red. G. Horák. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, s. 127. — Tamže: *Utorok,* nie „útorok" (s. 313). — *Vrkoč* a *cop* (s. 324). — 2. vyd. 1974 (so zmeneným stránkovaním).

1972

Časová spojka *čím* a jej prefixované varianty v slovenčine. — Jazykovedný časopis, *23,* 1972, s. 36—43, rus. res. s. 43—44.

Jazero na Trávnikoch. — Večerník, 2. 8. 1972, s. 5.

1973

Slovenská časová spojka *než, lež* v slovanskom kontexte. — Jazykovedný časopis, *24,* 1973, s. 63—70, rus. res. s. 70.

1974

Inventár syntaktických javov v slovenských nárečiach. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1974. 210 s. (spoluautor J. Oravec).

Červený klinček. — Nedeľná Pravda, 7, 1974, č. 17, s. 6.

VI. seminár macedónskeho jazyka, literatúry a kultúry. — Slavica Slovaca, *9*, 1974, s. 101—102 (správa o kurze konanom v dňoch 16. 7.—31. 7. 1973 v Skopje a v Ochride).

1975

Margaréta a *králik.* — Práca, 23. 6. 1975, s. 3. — Tamže: *Potulovať sa,* ale *uvoľňovať* (17. 11., s. 3).

1976

Časové podraďovacie súvetie v slovenských nárečiach. Autoreferát dizertácie na získanie vedeckej hodnosti kandidáta filologických vied. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1976. 24 s. + príl.

1977

Časové súvetie s významom časového zaradenia opakovaného deja. — In: Jazykovedné štúdie. 13. Ružičkov zborník. Red. J. Horecký. Bratislava, Veda 1977, s. 83—90.

1980

Slovník slovenských nárečí. Ukážkový zväzok. 1. vyd. Bratislava, Veda 1980. 288 s. (spoluautori F. Buffa, A. Habovštiak, Š. Lipták, O. Malíková, J. Ižnanský, I. Ripka).

Gramatické slová v Slovníku slovenských nárečí. — In: Dialektologický zborník. 1. (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. Jazykovedný zborník. 5.) Red. L. Bartko et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980, s. 179—182.

1981

O čiastkových významoch častice *až* v slovenských nárečiach. — In: Jazykovedné štúdie. 16. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1981, s. 243—246.

1982

Významová analýza častice *azda, ozdaj* z územného aspektu. — Slovenská reč, *47*, 1982, s. 213—218.

1984.

Die Nichteinhaltung des rhytmischen Gesetzes in der Verbform des Typs kúpia, súdia in den mittelslowakischen Mundarten. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 7. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1984, s. 73—82.

Častice vyjadrujúce pravdepodobnosť a približnosť v slovenských nárečiach. — Slovenská reč, *49*, 1984, s. 21—29.

Významová členitosť výrazových prostriedkov a geografické hľadisko. — In: Obsah a forma v slovnej zásobe. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1984, s. 292—295.

1986

Časové podraďovacie súvetie v slovenských nárečiach. 1. vyd. Bratislava, Veda 1986. 136 s., 1 príl.

Niektoré aspekty spracovania gramatických slov. — In: Dialektologický zborník. 2. Red. L. Bartko. Prešov, Filozofická fakulta UPJŠ 1986, s. 207—214, rus. res. s. 215, nem. res. s. 216.

Ako treba nazývať ovocie podobné rajčiakom? — Kultúra slova, 20, 1986, s. 311—312.

1987

Die semantisch-syntaktische Struktur des temporalen Satzgefuges in Slowakischen. — In: Abstracts der Sektionvorträge und Rundtischgespräche. XIV. Internationaler Linguistenkongress. Berlin, 10.—15. August 1987. Organisiert unter der Schirmherrschaft des CIPL. Herausgeberkomitee, Berlin, Mai, 1987 (paralelné angl. znenie), s. 150.

Päťdesiat rokov Ivora Ripku. — Slovenská reč, *52*, 1987, s. 310—312.

1988

O jednom zhodnom slovensko-poľskom syntaktickom prostriedku. (Časové vety so spájacím výrazom *kedy/kiedy*.) — In: Studia linguistica Polono-Slovaca. 1. Red. K. Rymut et al. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1988, s. 119—124, poľ. res. s. 124.

Ako v slovenčine voláme ovocie dovážané s označením *hurmi kaki?* — In: Pisárčiková, M. a kol.: Jazyková poradňa odpovedá. Red. M. Pisárčiková. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988, s. 25. — Tamže: *Je margaréta to isté čo králik?* (s. 71). — *Máme v slovenčine režnú priadzu a režné plátno?* (s. 79). — Prečo si máme kupovať *rožky, rožteky,* a nie „rohlíky"? (s. 151). — Prečo je v slovese *potulovať sa* tvrdé *l* a v slovese *stuľovať sa ľ?* (s. 194). — Prečo je v slove *doškoľovací* mäkké *ľ,* keď súvisí so školou? (s. 195). — Ako sa má vyslovovať názov nápoja *cinzano?* (s. 199).

Spolupráca

Atlas slovenského jazyka. I. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť prvá: mapy. Časť druhá: úvod — komentáre — materiály. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 314 + 200 s.

Prekladateľská činnosť (výber)

Mladá talianska poézia. — Mladá tvorba, *8*, 1963, s. 6—7 (v spolupráci s M. Kováčikom).

Sanguineti, E.: Situácia v poézii. Beztvará poézia. — Revue svetovej literatúry, *2*, 1966, č. 4, s. 137—139.

Sanguineti, E.: Traumdeutung. — Revue svetovej literatúry, *2*, 1966, č. 4, s. 146—156.

Pirandello, L.: Svadobná noc a iné poviedky. Bratislava, Tatran 1967. 338 s.

Principe, Q.: Naturalizmus s prekážkami. — Romboid, *3*, 1968, č. 1, s. 34—43; č. *2*, s. 59—67.

de Holanda, F.: Rozhovory s Michelangelom. Bratislava, Tatran 1976. 176 s.

Sardínske a friulské uspávanky. — Revue svetovej literatúry, *12*, 1976, č. 6, s. 125—131 (v spolupráci s J. Mihalkovičom).

Talianske rozprávky. — Revue svetovej literatúry, *13*, 1977, č. 1, s. 152—161.

Vy jasné sladké vlny. Antológia talianskej ľúbostnej poézie. Zostavil, úvod a po-

známky napísal V. Turčány. Bratislava, Smena 1978. 462 s. (spoluprekladatelia V. Turčány, V. Mihálik, Š. Žáry, G. Hupka).
Múdra Katarína. Sicílske rozprávky. Bratislava, Mladé letá 1982. 184 s.

Redakčná činnosť

Kultúra slova, *20,* 1986 — *22,* 1988 (členka red. rady).

Zostavil *L. Dvonč*

Spomienka na Jozefa Koreňa

Vlani uplynulo 20 rokov od smrti autora príručky prvej slovenskej všeobecnej jazykovedy J. Koreňa. Narodil sa 7. 12. 1887 v Liptovskej Mare, základné vzdelanie získal v Liptovskej Teplej, gymnaziálne v Ružomberku, vysokoškolské, teologické a filozofické, v Bratislave (1908—1912) a v Edinburghu (1913). Krátko pôsobil ako kaplán v Budapešti a po prevrate v ústrednom úrade v Bratislave.

Hneď po vzniku Československa sa intenzívne zapojil do budovania slovenského školstva. Od r. 1919 účinkoval v Prešove ako stredoškolský profesor a riaditeľ na učiteľskom ústave, na kolegiátnom gymnáziu a na stavebnej priemyselnej škole. V rokoch 1924—1926 vyučoval na Chemickej priemyselnej škole v Banskej Štiavnici. Zomrel 15. 7. 1969 v Prešove.

V prvých dvoch desaťročiach nového štátu písal učebnice najmä pre základné školy z rozličných odborov, zo slovenského jazyka, dejepisu, zemepisu, vlastivedy *(Domoveda),* vydal ilustrované dejiny slovenskej literatúry, fonomimický šlabikár i učebnice pre školy s vyučovacím jazykom maďarským. S priaznivým ohlasom sa stretla jeho kniha *Logika,* ktorá vyšla r. 1923 v Prešove. Popularizačné príspevky z histórie a z dejín literatúry a iné uverejňoval v lokálnych časopisoch; v niektorých bol členom redakcie.

Z odboru praktickej a teoretickej jazykovedy napísal tri práce. R. 1937 vydal praktickú pomôcku s názvom *Veta a rozbor vety — Príručka ku skúškam učiteľskej dospelosti a spôsobilosti s ukážkami vetného rozboru.* V knižke sa vo forme otázok a odpovedí uvádzajú cvičenia zo syntaxe a ukážky vetného rozboru. Termín čiastky reči pokladá autor za nevhodný. Sám používa len termín slovné druhy, ale aj súvetia súradné a podradné, ako aj názov stiahnutie, ktorým označuje elipsu člena, ktorý sa má opakovať. Výklad všeobecnojazykovedných otázok podal v záverečných kapitolkách *Myslenie a reč, Logika a gramatika, Zo srovnávacieho jazykospytu.*

Dve ďalšie práce sú teoretické. R. 1940 vyšli jeho *Základné otázky jazykovedy,* prvá slovenská všeobecnojazykovedná knižná práca vôbec. Kritika síce odsúdila historizujúcu mladogramatickú metódu, poukázala na jeho prevažne psychologický výklad jazykových zmien a upozornila na nesprávnosti jeho etymologických výkladov, ale postrehla jeho zmysel pre riešenie filozofických otázok jazyka. Pri písaní knihy bolo autorovi vzorom dielo F. Oberpfalcera Jazykozpyt (Praha, 1932). Koreňovu prácu treba pozitívne hodnotiť ako prvý zaujímavý pokus o riešenie a popularizovanie všeobecnojazykovedných otázok na Slovensku. Tretia práca s názvom *Myslenie a reč,* ktorú napísal v r. 1946—1953, ostala v rukopise (podľa údajov J. Repčáka v publikácii Jozef Kореň —

personálna bibliografia, Prešov, 1967). Až po zhodnotení tejto rukopisnej práce bude možné presnejšie určiť miesto J. Koreňa v dejinách slovenskej jazykovedy. Zatiaľ možno konštatovať, že J. Kореň sa svojím spôsobom zaslúžil o šírenie všeobecnejších poznatkov z jazykovedy mladogramatického smeru.

K. Palkovič

Sympózium o metódach výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov

Nové Vozokany 24.—26. apríla 1989. Na svojom 7. zasadnutí sa tu zišli členovia Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitéte slavistov, ktorí boli zároveň hlavnými aktérmi sympózia *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov*. Pozvanie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV prijali viacerí jazykovedci z Československa (7 z ČSR, 22 zo SSR) i zo zahraničia (4 zo ZSSR, po 3 z BĽR a PĽR, 2 z NDR a 1 z NSR). Počas troch dní tu vládla tvorivá pracovná atmosféra, ktorej vozokánsky kaštieľ a príroda dýchajúca prebúdzajúcim sa letom poskytli dôstojný a príjemný rámec.

Za usporiadateľskú organizáciu privítal prítomných J. Kačala, riaditeľ JÚĽŠ SAV. Účastníkov podujatia pozdravil aj predseda Lexikologicko-lexikografickej komisie pri MKS H. Schuster-Šewc z Lipska. Úvodné vystúpenia uzavrel hlavný organizátor sympózia V. Blanár, ktorý zdôraznil potrebu a význam takéhoto stretnutia v období posilňovania komunikačno-pragmatických aspektov a využívania výpočtovej techniky v lingvistických výskumoch.

Bohatý program prednášok a diskusií bol rozvrhnutý do štyroch tematických okruhov.

Najviac referátov odznelo na prvú tému — dynamika súčasnej slovnej zásoby v slovanských spisovných jazykoch; problematika slovotvorby. Uviedol ju J. Filipec metodologicko-teoretickým referátom *Komunikační aspekty vědy o lexikální zásobě*. Kriticky reagoval na súčasnú situáciu v medzinárodnej lingvistike, najmä na extrémne polohy tzv. komunikačno-pragmatického obratu. Konštatoval, že veda o lexikálnej zásobe je síce otvorená, schopná prijať pragmaticko-komunikačné a textové podnety, môže im poskytnúť aj potrebné predpoklady, ale nemôže sa vzdať výskumu kontextu, použitia, konotácie a tým menej orientácie na paradigmatiku a systém. — Paradigmatické a syntagmatické vzťahy nemožno nebrať do úvahy ani pri skúmaní typov medzijazykových asymetrií. V. Straková tu poukázala na možnosti synchrónnej analýzy lexiky (analytická a globálna sémantika) a vymedzila vzťahy neekvivalencie, ideálnej ekvivalencie, asymetrickej ekvivalencie v užšom zmysle slova (homogénna : heterogénna jednotka) a medziúrovňovej kompenzácie. Ak izolexné jednotky (heterosémne) nie sú vo vzťahu ekvivalencie, ide podľa V. Strakovej o medzijazykové homonymá. — V rámci príspevku k teórii jazyka ako štruktúrotvorného procesu sa N. Savický venoval problematike analógie v dynamike slovnej zásoby. Podčiarkol nevyhnutnosť sledovať pri procesuálnom chápaní jazyka nielen procesy založené na tvorivosti podľa pravidiel, ale aj procesy založené na tvorivosti meniacej pravidlá. Lexikológia (najmä neológia) je tou oblasťou jazykovedy, ktorá môže najpohotovejšie registrovať zmeny pre-

biehajúce v jazyku, ich viac či menej bezprostrednú komunikačnú a pragmatickú determinovanosť a sledovať aj posun týchto zmien medzi jednotlivými úrovňami abstrakcie (nové slová, slovotvorné typy, kategórie atď.). — O tom, do akej miery a od čoho možno, ale i netreba abstrahovať pri skúmaní lexikálneho významu, uvažoval J. Dolník v referáte *Súčasná semaziológia a výklad lexikálneho významu.* Objektívnym prístupom sa síce neprekračuje imanentný jazykový systém, keďže sa abstrahuje od individuálneho nositeľa jazyka a lexikálny význam sa skúma ako komponent abstraktného jazykového systému, ale v optimálnom výklade lexikálneho významu by sa mali odraziť výsledky jeho poznávania na základe subjektívneho prístupu. Len tak možno opísať lexikálny význam aj so zreteľom na opis sémantických predpokladov možného uplatnenia lexikálnej jednotky v reči. Pritom nevyhnutnou podmienkou výkladu je určenie tých zložiek informačnej bázy danej lexikálnej jednotky, ktoré ju špecifikujú.

Túto časť prvého tematického okruhu uzavrel koreferát *K cizím slovům jako jednomu z dynamických prvků v slovní zásobě,* ktorý aj za svojich spolupracovníkov L. Kroupovú a V. Mejstříka predniesla V. Petráčková. Diskusiu otvorila V. N. Telijová príspevkom *O typológii metaforických významov.* Ďalšie diskusné vystúpenia (O. N. Trubačov, J. Filipec, V. N. Telijová, V. Blanár, V. Straková, J. Horecký, K. Buzássyová, J. Furdík, J. Kačala) boli venované všeobecným i špecifickým otázkam slobotvorby, ako ich nastolili referujúci. Pripomenula sa problematickosť absolutizovania komunikačno-pragmatického obratu, objasňovalo sa chápanie asymetrie (a tzv. medzijazykovej homonymie), chápanie formy, lexémy, semémy atď. Zdôraznila sa dialektickosť vzťahu jazyka a reči a potreba interdisciplinárnych prístupov ku skúmaniu dynamiky lexiky a problematiky slovotvorby.

Po prestávke nasledoval referát K. Buzássyovej *Okazionálna slovotvorba ako indikátor synchrónnej aj diachrónnej dynamiky.* Práve oblasť okazionálnej slovotvorby prakticky potvrdzuje viaceré teoretické východiská načrtnuté v prvej časti rokovania. Predovšetkým ide o zónu najintenzívnejšej súvzťažnosti medzi jazykom a rečou. Okazionalizmy sú svojou vágnosťou zdrojom ustavičného napätia medzi systémovými a nesystémovými prvkami jazyka; je neostrá hranica medzi nimi a potenciálnymi či analogicky tvorenými slovami. V súvislosti s procesuálnym chápaním jazyka (ako o tom hovoril N. Savický) je potrebné zaoberať sa nielen okazionalizmami nenormatívnymi, ale aj nesystémovými, ktoré autorka chápe ako funkčne deformované útvary s poznávacou hodnotou a schopnosťou evokovať u prijímateľa príslušné gramatické pravidlo. Svojimi vlastnosťami sú okazionalizmy predurčené odrážať, čím „žije" synchrónny stav jazyka i aké sú jeho dynamické pohyby a smerovania z hľadiska diachrónie. — H. Schuster-Šewc v referáte *Zur lexikalischen Nomination im modern Sorbischen und Fragen der Wortbildung* poukázal na zložitú jazykovú situáciu Lužických Srbov. Napriek puristickým trendom 19. stor., ktoré boli reakciou na silnú infiltráciu nemčiny, dvojjazyčne hovoriaci iba obmedzene využívali modely materinského jazyka. Hoci pôvodné jadro hornolužickej srbčiny disponovalo značným repertoárom slovotvorných prostriedkov a hoci sa v NDR lužická srbčina funkčne uplatňuje popri nemčine, čím sa upevňuje jej gramatický systém, slovná zásoba stále nie je rozvinutá vo všetkých oblastiach.

Cenným príspevkom k tomuto tematickému okruhu boli koreferáty B. Kreju *(Zasady dystrybucji przyrostków w polskim słowotwórstwie)* a O. Martincovej *(Neologizmy a dynamika slovotvorného systému)*, čo potvrdila aj neologicko-okazionálne orientovaná diskusia. J. Horecký, M. Kucała, M. Majtán, J. Furdík, O. Šoltys a J. Filipec uvažovali o možnostiach rôznych prístupov k okazionalizmom a neologizmom i o potrebe jednotných kritérií ich hodnotenia.

Na programe druhého dňa sympózia boli dva tematické okruhy: vývin a diferenciácia slovanskej slovnej zásoby a lexikológia lexikografie (na materiáli synchronických a diachronických opisov slovanskej lexiky).

Rokovanie otvoril O. N. Trubačov referátom *D'une pluralité primitive à la pluralité postérieure. Le cas vocabulaire slave.* Odôvodňoval tézu, že v dejinách slovanských jazykov nejde o vývin od jednoty k pluralizmu, ale od prapôvodného, začiatočného pluralizmu k ďalšiemu, novému pluralizmu. Východiskom výskumu jazykovej lexiky by teda mala byť nárečová variantnosť. — V. Blanár v referáte *O vývinových zákonitostiach čiastkových lexikálno-sémantických systémov* objasňoval na vzťahoch jednotlivého, špecifického a všeobecného príčiny osobitného vývinu až čiastočných divergencií celkovo konvergentne sa vyvíjajúcich príbuzných jazykov. — R. Krajčovič sa vo svojom vystúpení venoval porovnávaciemu aspektu v rekonštrukčnej metóde staršej (propriálnej) lexiky, R. Eckert referoval o sémantike slova a variantoch frazém (na materiáli slovanských jazykov). — V koreferátoch J. Skladaná upozornila na problém identity frazém z diachrónneho hľadiska a A. Habovštiak na úzku väzbu slovnej zásoby slovenčiny s východoslovanskými jazykmi.

Posledné dve otázky boli podrobnejšie pertraktované aj v diskusii, v ktorej vystúpili R. Eckert, O. N. Trubačov, V. N. Telijová, V. Blanár, J. Filipec, R. Krajčovič, K. Buzássyová a I. Kotulič. M. Majtánová prispela do diskusie informáciou o odraze cudzokrajného prostredia v slovenských botanických názvoch predspisovného obdobia.

Tematiku ďalšieho okruhu začala E. Sekaninová referátom *Lexikologická a lexikografická konfrontácia lexiky dvoch jazykov.* Zamerala sa v ňom na metodologické možnosti pri konfrontačnom skúmaní vyčleneného mikrosystému lexiky dvoch jazykov. — Nasledovali koreferáty V. Kiuvlievovej *(Istorija na leksikografijata kato čast ot leksikografskata teorija)* a I. Kotuliča *(K otázke intenzitných reflexív s predponou na-).* — L. S. Palamarčuk potom vystúpil s referátom *Slovnykovyj sklad ukrajinśkoj movy v konteksti slavianśkoj leksykografii,* v ktorom predstavil osobitosti ukrajinskej lexikografie. — V referáte *Istorija slova v istoričeskom slovare* G. A. Bogatovová-Trubačovová zdôraznila novú orientáciu historickej lexikológie na problematiku systémovosti a evolúcie systémových vzťahov v lexike. — O dvoch projektoch, na ktorých teraz pracujú v Slovanskom inštitúte heidelberskej univerzity, hovoril B. Panzer v referáte *Das Derivationswörterbuch und das Valenzwörterbuch des serbokroatischen Verbs.* — Špecifické otázky lexikografickej teórie i praxe boli predmetom koreferátov M. Pisárčikovej *(Opis slovnej zásoby v synonymickom slovníku)*, M. Kucału *(Definicje słownikowe charakteru encyklopedycznego)*, A. Jarošovej *(Sémantizácia v dvojjazyčnej lexikografii)* a M. Majtána *(Okrajové vrstvy slovnej zásoby a ich spracovanie v slovanských historických slov-*

níkoch). — Na problémovosť ekvivalencie ligvistických termínov v slovenskom a bulharskom jazyku upozornila L. Manolovová *(Po ňakoji problemi na leksikografskata praktika văv vrăzka s poňatijnata i ezikovata ekvivalentnost na bălgarskite i slovaškite gramatični termini).*

Po príspevku E. Krošlákovej o spracovaní frazeológie z výchovno-vzdelávacieho aspektu pokračovala diskusia vystúpeniami O. N. Trubačova, J. Sukopovej, J. Dolníka, N. Savického, V. Strakovej, R. Eckerta, J. Filipca, E. Sekaninovej, G. A. Bogatovovej-Trubačovovej a V. Blanára. Konkretizovali sa teoretické špecifiká a metodické postupy tvorby jednotlivých typov slovníkov, potvrdila sa dialektickosť vzťahu lexikológie a lexikografie, čo výstižne vyjadril už názov tematického okruhu.

Po prvý raz bola do programu lexikologicko-lexikografického sympózia zaradená problematika počítačového spracovania slovnej zásoby. Vzhľadom na obdobie tzv. informačnej revolúcie, ktorá najviac zasahuje do slovnej zásoby, a v súvise s potrebami zefektívniť a zrýchliť najmä lexikografickú prácu to bolo viac než opodstatnené. Žiaľ, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV okrem projektu J. Horeckého nemal a ani nemohol mať v tomto okruhu zastúpenie, pretože ešte stále nevlastní potrebné materiálno-technické vybavenie.

Tretiemu dňu rokovania udala tón V. N. Telijová referátom *Reľacionnaja baza dannych sviazanych značenij slov kak osnovanije sopostaviteľnogo analiza etich značenij v slavianskych jazykach.* Je to oblasť, ku ktorej sa nehlásia ani frazeológovia, ani lexikológovia, pričom jej výskum by mohol značne napomôcť porovnávacie štúdium slovanských jazykov. Využitie výpočtovej techniky predpokladá v tomto prípade, a zrejme aj všeobecnejšie, nový pohľad na objekt výskumu a návrat k fenomenologickému prístupu („z hľadiska počítača"). — J. Horecký v referáte *Projekt bázy dát slovenského jazyka* predstavil plán perspektívneho počítačového spracovania slovnej zásoby slovenčiny. Autor tu vymedzil šesť etáp, resp. šesť častí lexiky, ktoré by mali byť postupne prepísané na počítačové médiá: slovná zásoba súčasnej spisovnej slovenčiny (na báze Krátkeho slovníka slovenského jazyka), terminologická slovná zásoba, texty zo súčasnej slovenčiny (excerpty z kartoték), lingvistické údaje o slovách a tvaroch, nárečová slovná zásoba a slovná zásoba slovenčiny z hľadiska historického vývinu. Priebežne by sa mal spracúvať aj generálny register automatického fondu slovnej zásoby slovenčiny. — O metodologických východiskách a prvých výsledkoch komplexného kvantitatívneho výskumu slovenskej slovotvorby informoval J. Furdík referátom *O výskume slovotvorného systému súčasnej slovenčiny pomocou počítača.* — V koreferátoch P. Žigu *(Počítačové tezaury apelatívnej a propriálnej lexiky),* Ľ. Jordanovovej *(Bălgarskij neologičeskij slovar — kompjuternaja versia)* a J. Sukopovej *(Možnosti využití výpočetní techniky v lexikografické práci)* odzneli ďalšie podnetné myšlienky o teoretickej pripravenosti slovanskej jazykovedy na budovanie počítačových tezaurov a o praktických výhodách utvorenia bázy dát jednotlivých jazykov.

Komunikát O. Šoltysa *Osobní počítač a kodifikační slovník* bol taktiež zameraný na nevyhnutnosť (aj ekonomickú) využívať počítače v jazykovednej, predovšetkým lexikografickej práci. Nasledujúca voľná diskusia (J. Horecký, J. Šikra, R. Krajčovič, K. Buzássyová) len potvrdila, že slovenská jazykoveda sa v tejto oblasti ešte iba hľadá.

V záverečných vystúpeniach V. Blanár, J. Kačala a H. Schuster-Šewc reálne zhodnotili prínos sympózia pre ďalší vývoj lexikografie slovanských jazykov. Ocenili dobrú úroveň všetkých referátov, korferátov a diskusných príspevkov i výbornú organizáciu celého podujatia. Najbližšie podobné stretnutie by malo byť v r. 1990 v Mogilanoch pri Krakove. Tu sa bude konať mimoriadne zasadnutie Lexikologicko-lexikografickej komisie pri MKS a konferencia o lexikálnej pragmatike. V septembri 1991 sa plánuje v Heidelbergu riadne zasadnutie komisie spojené so sympóziom *Výstavba, vývin a štruktúra slovnej zásoby v európskych jazykoch (motívy, tendencie, prúdy, ideológie a ich následky).*

Nebolo možné zachytiť v tejto stručnej správe všetko, čím tie tri dni žil vozokánsky kaštieľ. Prednesené texty síce vyjdú v osobitnom zborníku, ale neopakovateľná atmosféra, tá ostane len v spomienkach účastníkov podujatia.

M. Šimková

Vedecká konferencia o tektonike textu

Problematika cieľavedomého usporiadania jazykovo-kompozičných a tematických prostriedkov v jazykovom prejave vždy priťahovala pozornosť bádateľov. Ak aj ciele a metódy skúmania niekedy nesledovali tú istú líniu, v centre pozornosti vždy stál formálne a obsahovo ucelený útvar — text. Výskumy kompozície textu nemožno nevidieť vo svetle spolupráce medzi jazykovedou a literárnou vedou. Štrukturáciu a štruktúrny charakter majú nielen vecné jazykové výpovede, ktoré sú striktnejšie a statickejšie, ale aj umelecké jazykové výpovede, ktoré sú variabilnejšie, dynamickejšie. Druhá skupina textov však tiež tenduje k exaktnejšiemu, modelovému opisu, ktorý splýva s moderným výskumom gramatiky a tektoniky textu.

Tieto myšlienky tvorili bázu rokovania vedeckej konferencie, ktorá sa konala 23. a 24. mája 1989 v Nitre. Z iniciatívy pracovníkov Katedry slovenského jazyka a Ústavu jazykovej a literárnej komunikácie Pedagogickej fakulty v Nitre sa uskutočnilo hodnotné pracovné stretnutie jazykovedcov, literárnych vedcov a vysokoškolských učiteľov z rôznych vedecko-pedagogických a výskumných pracovísk v Československu.

Téma *Tektonika textu* sústredila okolo seba 18 komunikátov, ktoré svojím obsahovým zameraním vytvorili štyri tematické celky. Úvodný okruh problémov spojených s kompozíciou textu otvoril J. Horecký. Vo svojom vystúpení zhodnotil existujúce náhľady na typy (typológiu) textov. Sám definuje text ako jazykovú výpoveď o realite. Zámerne zdôrazňuje jazykovosť, pretože jestvujú i nejazykové výpovede, ktoré tiež majú povahu znaku. Do pojmu realita patrí všetko okolo nás (objektívna skutočnosť, ale i myslenie). Text považuje autor za objekt s istou štruktúrou, t. j. formou (jazyk) a obsahom (množina konceptov). Štruktúra má istú výpovednú funkciu (výpoveď o realite). Na základe štyroch druhov výpovedných funkcií (1. rozprávanie o niečom, 2. pokus o dokázanie niečoho, 3. objasnenie časopriestorovej situácie, 4. výkladovosť), obsahu (výpovedné akty) a formy (formálno-gramatické konštituenty textu) J. Horecký uvažuje o štyroch typoch textov: naratívnom, argumentatívnom, deskriptívnom a explikatívnom type. Texty fungujúce na platforme dialógu predstavujú špecifickú problematiku.

J. Findra predstavil text ako výsledok textotvornej činnosti človeka v procese komunikácie. Uznáva obsah, formu a funkciu ako základné fenomény textu v ich vzájomnej vyváženosti. Pripomína, že štylizácia sa služobne podriaďuje kompozícii. Dôsledne zastáva názor o systémovo-modelovom charaktere jazykových výpovedí, ktoré sa napriek svojmu indviduálnemu vzniku správajú ako sociálne entity. Tento fakt má ďalekosiahle metodologické dôsledky. Napätie medzi dynamickým stereotypom (modelom) a štrukturáciou textu zo strany expedienta podmieňuje formuláciu inštrukcií, ako sa má správať komunikant v procese praktickej rečovej činnosti. J. Findra sa zaoberal aj tézou o existencii sujetu vo vecných textoch. Zdôraznil pragmatické zacielenie sujetu: na ploche sujetu sa obsah vecného textu transformuje na jeho zmysel.

Tektonike umeleckých textov boli venované komunikáty siedmich účastníkov konferencie. T. Žilka príkladmi z najnovšej prózy poukázal na zložité postavenie rozprávača v súčasnom umeleckom diele. Štylistika a literárna veda sa totiž vo vymedzení statusu tejto kľúčovej epickej kategórie rozchádzajú. T. Žilka sa prikláňa k chápaniu rozprávača ako jednej z postáv. Svoj náhľad sa snažil podoprieť fungovaním priamej reči v pásme rozprávača.

J. Vaňko analyzoval problematiku odbočení v textoch. Svoju pozornosť sústredil na úlohu digresií (subjektívnych odbočiek v umeleckom texte), ktoré sa rodia z oscilácií medzi subjektívnym postojom autora k výpovedi a objektívnym aspektom modálnosti. Digresie v textoch umeleckej prózy J. Vaňko rozdelil do dvoch skupín. V prvej skupine fungujú modálne digresie v rámci makrotextu ako sémanticky autonómne segmenty. Druhá skupina sa na rovine formy neprejavuje, digresie tohto druhu zakomponúva do svojej reči rozprávač. J. Vaňko doložil svoje názory príkladmi na obidva modely digresií v konkrétnych textoch (Tajovský, Kukučín, Urban; Šikula, Ballek, Čechov, Marquéz).

Na referát T. Žilku nadviazala M. Patáková. Svoj príspevok venovala problematike nepriamej reči v próze J. Johanidesa Nepriznané vrany. Nepriama reč sa zvyčajne prejavuje ako predmetová vedľajšia veta s nadväznosťou na slovesá sentiendi a dicendi *(pomyslel si, že ..., povedal, že ...)* v hlavnej vete. Nepriama reč plne slúži zámerom autora, ktorý (často zaznávanú) nepriamu reč povýšil na jadrový kompozičný princíp. Spor o mieste tohto hybridného útvaru rozširuje možnosti na funkčné ozvláštnenie umeleckého textu.

Kompozičná stránka literatúry faktu zaujala D. Slančovú. Knihu Lámanie pečatí od B. Chňoupka charakterizovala ako tzv. enumeratívne rozprávanie s beletrizujúcimi zámermi. Vnútorný rytmus prózy autor dosiahol špeciálnymi tektonickými momentmi, ktoré sa pravidelne objavujú v texte (tzv. princíp varírovaného opakovania, ktorý je funkciou enumeratívneho rozprávania).

V referáte L. Lederbuchovej sa literárna postava chápe nielen ako nositeľ deja, ale aj ako obraz človeka v diele. Postava je však okrem čŕt ikonickosti vyzbrojená i sociálnymi momentmi, ktoré často majú signálový charakter. Tento jav ovplyvňuje budovanie vertikálnej štruktúry textu, ktoré nezriedka získava modelový charakter.

O kompozícii textu historického románu uvažovala V. Žemberová. Do historického diela sa premieta aj autorská osobnosť a dobovo-spoločenské po-

žiadavky, ktorým literárny produkt podlieha (Jégého biologicko-etický imperatív a Hykischova výzva na poznávanie národno-etickej základne skutočnosti: etos v modifikovanej podobe tvorí podhubie obidvoch literárnych diel — Adam Šangala a Milujte kráľovnú).

So zaujímavým príspevkom vystúpil P. Jiráček. Jeho matematicko-štatisticky ladené poznámky o mikrotektonickej analýze verša sa dotýkali účinkov českých hlások na správanie sa percipienta. P. Jiráček chápe hlásky ako vektorové motivačné premenné s dvojakým účinkom: regulujúcim a energizujúcim. Na výskume 400 respondentov ilustroval, že české hlásky sú schopné pomerne jednoznačne psychosémanticky sa nasycovať.

Tretí parciálny blok vedeckej konferencie tvorili príspevky týkajúce sa tektoniky textu vecných žánrov. V jadre vystúpenia S. Ondrejoviča bola problematika empatie v jazyku a v texte. Autor vychádzal z porovnávania japončiny a európskych jazykov. Na báze vzájomnej konfrontácie odlišných jazykov tvrdí, že jazyk nie je otrokom mimojazykovej skutočnosti. Má dostatok prostriedkov na to, aby sa ľudia aspoň relatívne uvoľnili a tak mohli prejaviť svoj individuálny postoj k realite. Je zrejmé, že ak empatiu chápeme ako prežívanie citu navodené podobným citom druhej bytosti, vcítenie, potom jazykové stvárnenie citu (ak necháme bokom individuálne charakteristiky komunikujúceho subjektu) ovplyvňuje aj mimojazyková skutočnosť (historické, etnické, kultúrne a i. osobitosti nositeľov jazyka). Empatickejšie sú východné kultúry. Problematika empatie potom spoluvytvára ťažisko záujmu vedcov práve v týchto krajinách. S. Ondrejovič potvrdil tieto myšlienky bádaniami japonského lingvistu Jamašitu.

E. Minářová porovnávala úvodné odseky žurnalistických (spravodajských a analytických) žánrov v českých denníkoch. V písanej publicistike je okrem titulku obyčajne zvýraznený aj prvý odsek. Grafickým (formálnym) „favorizovaním" čelného odseku sa adresátovi predkladá aj stratégia a sémantika celého útvaru. S rastúcou mierou sémantickej nasýtenosti prvého odseku sa zmenšuje informačný náboj ďalšieho textu.

Otázka výzvových konštrukcií v hovorených a písaných textoch inšpirovala J. Svobodovú na porovnanie imperatívov v 16 beletristických dielach a v bežnej školskej komunikácii. V literárnej tvorbe dominujú imperatívy (88 %), ktoré autorka delí do troch skupín (kontaktové výzvy, konštatačné, konštrukčné imperatívy). V bežnom dorozumievaní možno zaznamenať väčšiu plasticitu výzvových konštrukcií. Vo vyjadrovaní žiakov mladšieho školského veku sa vyskytuje repertoár prostriedkov od zdvorilých fráz cez razantnejšie výzvy až k priamym podnetom na činnosť.

J. Zeman upozornil na jeden z novších typov textov (na tzv. sleeve-note), ktorý sa nachádza na zadnej strane obalu gramoplatne. Spolu s verbálno-neverbálnou (pieseň) a neverbálnou (hudba) zložkou vytvára semioticky heterogénny komunikát — gramofónovú platňu. J. Zeman ponímа tento text ako reklamno-propagačný text, pri vážnej hudbe možno hovoriť o odbornom rozbore. Domnievame sa, že na charakter takéhoto textu okrem autorského subjektu vplýva aj žánrová príslušnosť gramoplatne, domáci alebo cudzí pôvod interpreta a počet i sortiment jeho nahrávok.

M. Hrdlička zosumarizoval problémy, ktoré sa črtajú pri preklade vecných textov. Zastáva názor, že importovanie hodnôt z originálu do cieľového

jazyka môže fungovať jedine vo vzájomnej spätosti informatívneho (množstvo a miera informácie) a tektonického (štrukturácia informácie v priamom alebo prípravnom texte) princípu.

Posledný tematický okruh zjednocoval príspevky o vzťahu tektoniky textu a školskej praxe.

Sociolingvistické aspekty rezonovali vo vystúpení K. Balážikovej, ktorá sa zamerala na špecifiká tektoniky ústnych nepripravených komunikátov žiakov slovenských základných škôl. Cieľom jej dlhodobého výskumu bola konfrontácia schopností žiakov 1. a 2. stupňa ZŠ tvoriť texty. Materiál z výskumu odhalil zaujímavý paradox: dynamickejšie a variabilnejšie sú komunikáty žiakov mladšieho školského veku (6—9-roční) v porovnaní s vyjadrovaním sa starších žiakov ZŠ. Retardáciu verbálneho odrazu myslenia podmieňujú psychofyziologické a sociálne bariéry, napr. fyzická neuvoľnenosť pubescenta, strata hravosti, nechuť komunikovať s dospelými, absencia vystupovania pred publikom, neschopnosť reagovať na danú tému, nepripravenosť prejavu, chýbajúca vetná perspektíva a i. Autorka sa nazdáva, že tieto prekážky nie sú neprekonateľné. V učebniciach materinského jazyka však musí dominovať faktor vekovej a tematickej primeranosti.

S tektonikou žiackych textov z didaktického hľadiska korešpondovali príspevky R. Bergerovej, H. Hrdličkovej a J. Diblíka. R. Bergerová zdôraznila dominantnú úlohu subjektu (jeho myslenie a vyjadrovanie) pri členení textu do odsekov. Pochopenie funkcie odseku by malo v školách viesť k adekvátnej štrukturácii vedomostí a k primeranému zvládnutiu požiadaviek školy. H. Hrdličková poukázala na problémy s odsekom v školskej praxi. Navrhuje cieľavedomú prácu s odsekom zamerať na cvičenia s variantným členením textu na odseky. J. Diblík hľadal vnútorné väzby medzi pochopením literárneho diela a rozoznávaním priamej a nepriamej reči na všetkých stupňoch škôl. Uspokojujúce výsledky boli zistené len na ZŠ. Na zlepšenie stavu odporúča, aby sa na základných a stredných školách zaoberali nepriamou rečou s využitím metodických pomôcok a kníh. Na vysokých školách treba vyžadovať potrebné vedomosti ráznejšie ako doteraz.

Výsledky nitrianskeho pracovného stretnutia zhrnul a konferenciu uzavrel J. Vaňko.

Konferencia o výskume textu potvrdila modernosť orientácie československej lingvistiky. Príspevky sa zamerali na text ako prejav reality, ktorý osciluje na priesečníku individuálnych a sociálnych faktorov, na modelový proces tvorby a chápania textu a na premostenie teoretických bádaní a konkrétnej školskej praxe. Škoda, že vydanie materiálov z tejto konferencie sa neplánuje.

V. Patráš — P. Odaloš

BUFFA, F.: Odvodené abstraktá v slovenských nárečiach. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 1987. 152 s.

Monografia F. Buffu o odvodených abstraktách v slovenských nárečiach je jednou z ojedinelých prác predstavujúcich výsledky nárečovej slovotvorby. Čiastočne sa ňou vyplnila medzera v oblasti podobne koncipovaných prác z dialektológie.

Autor si ako cieľ stanovil podať čo najúplnejší opis systému odvodzovania a tvorenia abstrákt v slovenských dialektoch. Vo svojej práci predkladá výsledky analýzy slovotvorných formantov a ich produktívnosti v našich nárečiach z obdobia ich plného používania. Za základnú jednotku slovotvorného systému pokladá slovotvorný typ. Popri prevažujúcom synchrónnom prístupe ku skúmaniu autor niekedy uplatňuje aj diachronický prístup, a to najmä preto, že v danom prípade ide o historický, čiastočne už uzavretý materiál obsahujúci isté špecifické črty charakteristické pre systém nárečí.

Pri skúmaní tvorenia nových pomenovaní F. Buffa dospel k názoru, že jednotlivé formanty sa stávali charakteristické pre isté významové kategórie v nárečovej lexike tak, že sa analogicky využívali pre isté triedy slov, a preto je dôležité skúmať frekvenciu výskytu jednotlivých formantov.

Publikáciu člení autor na dve časti: 1. názvy deja, 2. názvy vlastností. V prvej časti autor podal podrobnú analýzu výskytu a fungovania slovesných podstatných mien v lexike slovenských nárečí. Tieto deverbatívne substantíva majú sufixy *-nie, -enie* a *-tie,* pričom zvratnosť sa pri nich na rozdiel od spisovnej lexiky dôsledne neutralizuje. Závažné je najmä vyčlenenie samostatného sufixu *-enie,* ktorý je v analyzovaných deverbatívach pomerne frekventovaný, a to najmä pri slovesách typu *robiť (mlátenie, sadenie, mútenie).* Motivujúcimi či fundujúcimi slovesami pri deverbatívnych substantívach sú, ako konštatuje autor, zväčša nedokonavé slovesá, ale niektoré fundujúce slovesá a deverbatíva si z vidovej stránky nekorešpondujú; autor to vysvetľuje tak, že mnohé z týchto odvodenín sa čiastočne alebo úplne lexikalizovali (*vytrpenie* — názov dlhšie trvajúceho deja, *tiahnutie* — vyjadrovanie jednorazového deja). Pri spomínaných deverbatívach ide zväčša o bežné nocionálne pomenovania. Zaujímavým zistením je aj fakt, že slovesné podstatné mená sú typické najmä pre východoslovenské nárečia. Prevládajú tam totiž podoby ako *zapálenie* (pľúc), *lámanie* (v nohe) a pod.

Pokiaľ ide o bezpríponové názvy deja, tu F. Buffa konštatuje, že väčšina z nich je utvorená od predponových slovies, pričom ide najmä o odvodeniny mužského rodu, pomenúvajúce rozmanité príležitostné deje *(zhovor, pohon, prietin).* Bezpríponové názvy deja sú pomerne frekventované vo všetkých slovenských nárečiach, ale najtypickejšie sú pre nárečia stredného Slovenska. Autor poukázal na to, že ide najmä o názvy činností, známe aj v spisovnom jazyku, ale mnohé takéto pomenovania sa v spisovnej slovenčine nevyskytujú *(príhroz, ochmeľ)* a mnohé z nich sú do značnej miery lexikalizované *(výmysel, úmor, obzer).*

V prvej časti publikácie F. Buffa detailne rozoberá výskyt veľkého počtu sufixov participujúcich na procese substantivizácie názvov deja. Sú to napr. sufixy *-ka, -ačka, -ina, -oba, -isko, -ňava, -ácia, -ák, -ňa* atď.

Druhá časť publikácie je venovaná odvodeným abstraktám reprezentujúcim názvy vlastností. Autor konštatuje, že ide najmä o substantíva deadjektívneho pôvodu, ako to vyplýva už zo samotného charakteru názvov vlastností vyjadrujúcich stabilnú skutočnosť. Tu F. Buffa poukazuje na to, že názvy odvodené od prvotných adjektív sú utvorené priamo *(zlý — zlosť),* ale názvy utvorené od druhotných, odvodených adjektív pomenúvajú vlastnosti nepriamo *(špina — špinavý — špinavosť).* Pri tvorení názvov vlastností najfrekventovanejšie sú sufixy *-osť, -stvo, -ota, -ina, -ava, -ica* a pod. V skúmanom materiáli sa vyskytli aj také prípady, že forma názvu vlastnosti z nárečovej lexiky ne-

korešponduje s formou názvu v spisovnej slovenčine *(čistosť)*. Autor uvádza, že pri názvoch vlastností sa najčastejšie vyskytuje sufix *-osť*, sú to teda substantíva ženského rodu. Pomerne veľká skupina názvov vlastností je na rozdiel od spisovnej slovenčiny utvorená bez prípon. Takisto ide zväčša o pomenovania ženského rodu, ktoré sa často vyskytujú najmä v stredoslovenských a východoslovenských nárečiach *(hlboč, horč, vysoč)*.

V monografii o odvodených abstraktách v slovenských nárečiach F. Buffa dôkladne a systematicky preskúmal značné množstvo nárečového materiálu, čo mu umožnilo objasniť, ako sa utvárali názvy deja a vlastností. Nesporným prínosom je uvádzanie lokalít, v ktorých sa jednotlivé sufixy vyskytujú najčastejšie. Pravda, pokúsiť sa o skúmanie vplyvu motivácie na slovotvorný a lexikálny význam odvodenín nebolo zjavným zámerom autora. Nárečia totiž nefungujú ako jeden ucelený systém, ale prelína sa v nich viac systémov, ktoré treba skúmať na historickej, ako aj na zemepisnej osi.

D. Bačíková

Science-fiction — sci-fi — scifi. — Vedecko-fantastická literatúra má v súčasnosti takú obľubu, ako v nedávnej minulosti detektívna literatúra. Spojenie *vedecká fantastika* je preklad anglického pomenovania *science fiction* (vysl. *sajens fikšn*), hoci nie celkom presný. Skrátením (akronymizáciou) tohto pomenovania vzniklo slabičné akronymum *sci-fi*, ktoré sa má vyslovovať ako *scifi* (porov. Pícha, E.: Výslovnosť skratkového slova *sci-fi*. Československý rozhlas, 13. 2. 1987).

Akronymá (skratky) sa často môžu skloňovať, ba odvodzujú sa od nich aj ďalšie slová. Iniciálové akronymum vzniká z veľkých začiatočných písmen pomenovania, napr. *SĽUK* (Slovenský ľudový umelecký kolektív) sa skloňuje (*SĽUK-u* alebo *Sľuku*) a odvodzuje sa od neho názov člena súboru: *sľukár*. V Krátkom slovníku slovenského jazyka (KSSJ) sa podstatné meno *sľukár* nenachádza, no objavuje sa v tlači, napr.: *Počas turné uskutočnili s ľ u k á r i v 17 štátoch únie vyše 40 vystúpení* (Smena, 24. 11. 1988, s. 7). Slabičné akronymá vznikajú spojením slabík viacslovného pomenovania, napr. *Slovnaft* (slovenská nafta), *Doprastav* (dopravné stavby), *Váhostav* (vodné stavby na Váhu) a tiež sa skloňujú. Súčasne sa od nich odvodzujú ďalšie slová, napr. pomenovania pracovníkov týchto podnikov: *slovnaftár, doprastavák* a *váhostavák*.

Akronymá *SĽUK, Slovnaft, Doprastav, Priemstav* sú domáceho pôvodu a skloňujú sa; akronymum *sci-fi* sa od nich líši tým, že je cudzieho pôvodu a je nesklonné. Spoločnú s nimi má schopnosť byť základom pre ďalšie slová.

Pomenovanie *science-fiction* ako substantívum má podľa KSSJ (s. 395) význam „literárne alebo dramatické dielo s vedecko-fantastickým námetom", no už slabičné akronymum *sci-fi* (utvorené práve zo spojenia *science-fiction*) sa postupne začína používať aj v adjektívnom význame „vedecko-fantastický". Potvrdzuje nám to aj Slovník cudzích slov (1979, s. 781), kde sa heslo *sci-fi* vysvetľuje na spojení *sci-fi literatúra* (teda vedecko-fantastická literatúra). Aj v dennej tlači má výraz *sci-fi* často adjektívny význam „vedecko-fantastický", napr.: *Nebolo to žiadne s c i - f i j e d l o, ale domáca kapustnica. — Schuti sme sa zasmiali na s c i - f i v t i p o c h Igora Melicherčíka, vedúceho košického klubu 451 stupňov Fahrenheita* (Smena na nedeľu, 18. 11. 1988, s. 6). Jazyková prax ide ešte ďalej, lebo v akronyme *sci-fi* s významom „vedecko-fantastický" sa už prestáva písať spojovník, napr.: *Doma si každý z nás snaží založiť svoju s c i f i k n i ž n i c u* (Priekopník, 2. 2. 1988, s. 7).

Podoba *scifi* bez spojovníka je bázou pre paralelné derivačné rady.

Obmedzenejší čo do počtu slov je derivačný rad, v ktorom výraz *scifi* je základom pre ďalšie slová, napr.: *Na rozdiel od iných zberateľov s c i f i s t i exemplár zbierky radi požičiavajú iným. — S c i f i s t i pri svojom fantazírovaní zostávajú stáť pevne na zemi* (Nedeľná Pravda, 12. 2. 1988, s. 14). — *Udeľujú ju na s c i f i s t i c k e j dovolenke — Tatracone. — A keby sa predsa len ktosi cítil neoslovený, neprivítaný, Vlado Srpoň, v civile pracujúci v Slovnafte a s c i f i s t i c k y ako vedúci klubu Sféra, to napraví* (Smena na nedeľu, 18. 11. 1988, s. 6). Podstatné meno *scifista* je potom priaznivec alebo obdivovateľ sci-fi, fanúšik vedecko-fantastickej literatúry, príp. aj autor vedeckej fantas-

tiky; **výraz** *scifistický* patrí medzi vzťahové prídavné mená s príponou *-ický*, **ktoré** sú utvorené od názvov osôb *(scifista — scifistický)* a súčasne aj od abstrákt *(science-fiction, sci-fi — scifistický);* príslovka *scifisticky* je utvorená príponou *-y* podobne ako iné príslovky utvorené od prídavných mien na *-ský/-cký*. Písanie slova *scifi* bez spojovníka je vhodné najmä v odvodeninách a odtiaľ preniká aj do základu *scifi*.

Čo do počtu slov otvorenejší je derivačný rad, v ktorom výraz *scifi* funguje ako polopredpona, napr. *scifiklub* (analogicky ako *hifiklub* alebo *ekoklub*). Ako podobné uvádzame dva derivačné reťazce, ktorých základom je slabičné akronymum *hi-fi* i *hifi* (z angl. *high fidelity*, vysl. *haj fidelity*, vysoká presnosť, vernosť) — označenie gramofónových platní, ktoré sú lisované zvláštnym spôsobom, aby sa dosiahla čo najvernejšia reprodukcia, a súčasne aj označenie takého elektroakustického zariadenia, klubu, časopisu, ktoré sa zaoberajú otázkami čo najdokonalejšej reprodukcie zvukového záznamu. V prvom reťazci slovo *hifi* funguje ako základ slova, napr. *hifista* — kto sa zaoberá v najširšom slova zmysle otázkami čo najdokonalejšej reprodukcie zvukového záznamu, resp. aj člen hifiklubu a pod. V druhom derivačnom rade je výraz *hifi* polopredponou, napr. *hifiklub* — klub, ktorý združuje záujemcov o čo najdokonalejšiu reprodukciu zvukového záznamu a pod.

Podstatné meno *scifiklub* tiež možno vysvetľovať tak, že vzniklo univerbizáciou (zjednoslovnením) a kompozíciou (skladaním) zo spojenia *scifistický klub*. Za pravdepodobnejší považujeme výklad, že tu výraz *scifi* od začiatku funguje ako polopredpona, pretože kompozitá nie sú základom na ďalšie odvodzovanie. Okrem frekventovanejšieho výrazu *scifiklub* otvorenosť derivačného radu s polopredponou *scifi-* dokazuje aj niekoľko okazionalizmov, napr. *scifiknižnica, scifiplagát* a pod.

Čím viac okazionalizmov s polopredponou *scifi-* vznikne na základe analógie *(scifiklub* — napr. *scifiknižnica),* tým skôr sa upevní význam polopredpony *(scifi-* vo význame „scifistický") a tým produktívnejší bude potom slovotvorný typ *(scifiklub)* (porov. Bragina, A. A.: Neologizmy v russkom jazyke. Moskva, Prosveščenije 1973, s. 203; tu sa však hovorí o polopredpone *tele-).*

Podstatné mená typu *scifista* a *scifiklub* sú ďalším dôkazom dynamiky jazyka, jeho možností, ktoré sú vždy odrazom potrieb spoločnosti. Rozoberané typy slov majú príznak hovorovosti, čo ich oprávňuje používať bez obmedzenia v rozličných sférach ústnej komunikácie vo všetkých komunikačných situáciách, pričom majú ambície prenikať aj do písaných prejavov.

P. Odaloš

Index 49 611

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 55, 1990, číslo 1. Technická redaktorka J. Jankovičová.
Vychádza šesť ráz za rok. Ročné predplatné Kčs 48,—, jednotlivé číslo Kčs 8,—. Rozširuje poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, 813 81 Bratislava, Gottwaldovo nám. 6/VII. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, št. p., Martin. Registračná značka F 7089.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6, 817 64 Bratislava, Czechoslovakia. For all other countries distribution rights are held by KUBON and SAGNER, Inhaber Otto Sagner, Postfach 43 01 08, D — 8000 München 34, West Germany.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1990
Kčs 8,—